

ס"ח. מגילה כ"ג
 [פי"ג] לפירוש הר"ן ס"ח
 וי"ג. א ד"ה ממתי והש"י ס"ח
 ד"ה אין והר"ש ס"ח פ"ג
 סימן ז' וז"ל ד"ה מן כ"ח
 מהר"י אשכנזי:

צינונים דר"מ"א

ס"ח (ה) (הר"י) [הרא"ש]
 סוף פרק אין עומדין
 [נכנס פ"ה סימן ג']
 והרשב"א [ש"מ"א סימן
 קטן] והטור ה':
 (ג) דברי עצמו [דרכי
 משה ע"פ טור בשם
 הרמ"ה]: (ג) דברי
 עצמו [על פי] מהר"ל
 [הלכות פטילה עמוד מ"ו]
 והרמ"ה [ס"ז] דברי
 עצמו [ס"ח]:
 ס"ח (ה) דברי משה
 אוח א ד"ה פירוש:

הכמת ש"מ"ה

ס"ח (פ"ח) א א"כ יש בני
 אדם וכו'. נ"ב ע"פ מרבי
 משה (ד"ה ומלמד) שה"ל
 בשם הר"י מיין סימן טו'
 דמחלה אין לעטר לפני
 הימנה אלא עטר פשרה. וע"פ
 מה שכתבתי ראה לדברי
 סלכות מפלין סימן ל"ו
 מהשומעין ל"ק ע"ה. ומה שכתבתי
 הירושלמי. ע"פ שם נבטרי
 לא"ה משנת קמ"ג. ע"פ
 ה"ק:

הגהות והערות

ה' כך המל הטור בשם
 הרא"ש וד"ה ס"ח. א"ך
 הטור עצמו ס"ל שלא
 יאמרו:
 ו' בנותיו להניח את
 מהדורות אמ"ד מ"ג. ע"פ
 נאמר: "וכתב רמ"מ סי' כ'
 כ"ב:
 ו' במהדורות ה"משה
 נבונה" כמות "שממיר
 לנאמר" ומתקן את המילים
 ש"ל לומר:
 ס"ח א' תוספת מהדורות
 ויגלוהו כ"ז ד' קנאל:
 ג' תוקן דפ"א ע"פ
 מקור חיים, תוספת ש"מ.
 ולט"ז ע"ד:
 ג' תוקן דפ"א ע"פ ד'
 אפרים:
 ד' תוקן ע"פ ד' אפרים
 ותוספת ש"מ:
 ה' תוקן דפ"א ע"פ ד'
 אפרים, מקור חיים, תוספת
 ש"מ. דגול מרובה, ולט"ז
 ע"ד:
 ו' תוקן דפ"א ע"פ ד'
 אפרים, תוספת ש"מ, ולט"ז
 ע"ד. ודגול מרובה מקין
 לגמרי:
 ז' תוקן ע"פ הכמ"י:
 ז"ל תוקן ע"פ מהדורות
 ה"משה נבונה":

ומיות אשר הנה וכו' ליהטתה
 דפרוש ב"י. (י"י) וכן כתב ר"מ
 מיין סימן פ"ו. רק כתב שמנהגו
 לומר הפייט ואח"כ מתחיל
 בצרכה יוצר אור שלא להפסיק
 צאמצע הצרכה, ואם מתפלל
 ביחיד לא יאמר שום פיוט
 צאמצע הצרכה, עכ"ל. מיהו
 בסוף סימן נ"ד כתב
 רמ"א דאסור להפסיק (ה) בין
 ישמנהג ליוצר, [ד] בשלמא
 כשאמר אותו צאמצע
 הצרכה הו' מעין הצרכה,
 ועיין סימן קי"ט סעיף א' בהג"ה.
 מיהו נפסק שהחזונים
 מארימים הרבה בניגונים,
 מוטב לומר הפיוט קודם
 שיתחיל בצרכה, דהרוב הו'
 שלא מעיני הצרכה, כן נראה
 ל"י. ונראה ל"י דאם שכת
 לומר הפיוט עד שגמר הצרכה,
 אסור לאומרו, ללא עדיף
 מעל הניסים (ו) במנוכה
 ופורים, עיין סימן רל"ד
 [סעיף ד]. ועוד, דבשלמא
 כשאומרו צאמצע הצרכה
 הו' ליה מעין הצרכה, אכל
 זין צרכה לצרכה אסור
 להפסיק:

דהו' הפסק: הגה (ב) (ה) ויש
 אומרים דאין אסור דבר וכן
 נוהגין בכל המקומות לאמרס (א)
 והמיקל ואינו אמרס לא הפסק
 (א) ומכל מקום לא יעקוב בשום
 דבר אפילו דברי חורה אסור
 להפסיק ולעסוק כל זמן שהצטר
 אומר פיוטים כל שכן שאסור
 לדבר שום שמה צעולה (ג)
 ומכל מקום מי שלומד על ידי
 הרהור שרואה בספר ומתהרהר
 לית ביה אסורא דהרהור לאו
 כדיתור (ה) דמי אלא שמתוך
 כך יצאו לדבר ויטאו לדי הפסק
 ועל כן א' אין לאדם לפרוש
 עלמו (ב) מהצטר נמקום שנהגו
 לאמרס ויאמר אותם עמם
 ועיין לקמן סימן ז' (סעיף י'):

סימן ס"ח

דין פורס על שמע, וכו' ב' סעיפים:

א א"כ יש בני אדם שהתפללו כל
 אחד בפני עצמו ביחיד ולא
 שמעו לא קריש ולא קדושה
 עומד אחד מהם ואומר קריש
 וברכו וברכה ראשונה יוצר [אור]
 (א) ולא יותר וזה נקרא פורס
 על שמע (ב) לשון חתיבה כמו
 פרוסה שאין אומרים אלא קצת
 ממנה: הגה (א) א' (ב) (ג)
 ועכשיו לא נהגו לומר כל
 צרכה יוצר אור אלא (א) אומרים
 קדיש וברכו:

ס"ח כתב (ה) הרמ"ע [מפא"ן]
 סימן (פ"ה) [פד] רצון קשישי
 לא הנהיגו כלום צדיק הכנסת,
 מפני המחלוקת, אלא כה
 משפטם בני עמודי היכי
 דיתבי וגרסי, שנשביל י' ראשונים
 וכל הנמצא אחס בשעת (צרכה
 ראשונה) [צרכה קמח] של צרכה
 יוצר אור שזו אין אומרים
 צרכה, (אף) [אך] א' א"כ
 היה א' מהם שלא התפלל עם
 הצטר אלא האריך בצדר התמיד
 ופסקו (ה) דומרה, ומצעי
 ליה למימר יוצר אור באפיה
 נפשיה, ואי אכא עשרה דאודמין
 גביה שרי ליה למפתח צרכה
 ליוצר אור שפיר דמי. ובשביל
 יחיד שלא שמע צרכה כלל,
 הכי נמי שהתירו לומר צרכה
 צעולה (א) אפילו בלא סמיכות
 יוצר אור, אכל אס שמע מא' מן
 העולין (ב) לקרוא בצורה דיו
 ואין חזרין בשבילו (ג) אלא
 היכא דלא צריך על שמע כדאמרי
 (ו) (ונכל) [דנכל] גוויי שרי
 ליה למפתח צרכה (אחרונה)
 [איהו] (ד) לנפשיה, (ה) ובלבד
 לצטר [אור] ה' אחרונה צעירה,
 עכ"ל. והר"ב מן [ד"ה מן] כתב
 בשם מהר"י אטובז שיש ליחיד
 שלא יאמר צרכה אס ליה
 היה אס אפילו יחיד שרואה
 לצרך על שמע, שאס לא כן
 יהיה נראים ח"ו שש"ץ אומר
 להם צרכה ואין בהם גס אחד
 שיצרך, עכ"ל. וכמו דרכי
 משה (אומ' א ד"ה ומלמד) על
 זה וז"ע דאם כן אסור לאומרו
 שלא שמע צרכה לפרוס שמע,
 (ה) שהרי אין אחד מהשומעים
 צרכה ראשונה שלא יהא נראה
 ככופר, וזהו שכתב מהר"י אטובז
 שאס אין צרכה אס שרואים
 שמע (ו) חזרין ואומרים לא
 יפרסו שמע כלל: א ועכשיו
 לא נהגו כו'. דמיון שאומרים
 צרך ה' המצורך לעולם ועד
 מו לא מחזי ככופר, מדי דהו'
 אצרכה:

שערי תשובה

ס"ח (א) דמי. עיין באר היטב.
 ועיין פרי חדש שמתיר שלא
 לומר [פיוטים] (ו) וללמוד
 אז ע"י הרהור. וברובי יוסף
 (אוח ב) כתב דכפיוטי הקליר
 וכיצא אין לעשות כן, אך
 בפיוטים מאחרונים המשוורין
 [החושך] (א) עצמו ומהרהר
 בדברי תורה, אריך למעבר
 הכי: (ב) מהצבור. עיין באר
 היטב. ובשלמי ציבור (ג) כתב
 שראה בירושלים טוביב ספר
 הכונות מכת"י מהר"ש וויטל
 כן מהר"ו זלה"ה [בהגהות
 שער הכונות שם אוח ג] שכתב
 על דברי אביו שכתב מורי
 לא היה אומר כו', ח"ל, אמר
 שמואל אע"פ שכתב זה אכא
 מארי ז"ל, ראיתו כשהיה ש"צ
 בקהל בימים נוראים היה
 אומר כל הווידים וכל אור,
 שלא להפסיק צאמצע הצרכה,
 ואם מתפלל ביחיד לא יאמר
 שום פיוט צאמצע הצרכה, מיהו
 נפסק שהחזונים מארימים
 הרבה בניגונים מוטב לומר
 הפייט קודם שיתחיל בצרכה,
 דהרוב הו' שלא מעין הצרכה,
 אסור לאומרו, דלא עדיף
 מעל הניסים במנוכה ופורים,
 ע"פ:

ס"ח (א) אומרים. אכל הפסקת
 עיין ע"ז [פ"ק א]:

מחצית השק"ל

מכל מקום כתב הוא כיון שסומך
 ברכו ליוצר אור רשאי הש"ץ
 לומר ברכו בשבילו. וכן משמע
 מלשוננו אחר זה, וכן כתב
 בספר אליה רבה (סוף ס"ק
 ג) משמו, ע"ש: אלא היכא
 דלא בריר על שבע ר"ל, שעדיין
 לא התחיל בברכה יוצר, שאו
 אפילו שמע ברכו רשאי ש"ץ
 או אחר לומר עבורו ברכו
 כיון שסומך עתה ברכו ליוצר
 אור, כנזכר לעיל: ובב"ב
 גוויי, ר"ל, אפילו שמע ברכו
 וגם כבר אמר ברכת יוצר, אף
 שאין הש"ץ רשאי לומר ברכו
 עבורו אבל הוא עצמו רשאי
 לומר ברכו כשיש לו עוד ט'
 דצייתי ליה, אף שאותן חשעה
 כבר יצאו ידי ברכו: וצ"ע
 דאם כן כו' שהרי אין אחד
 מהשומעים כו'. ר"ל, בשלמא
 (א) [אי] פורס אותו ששמע
 ברכו א"כ יאמר ברכת יוצר
 אותו שלא שמע, מה שאין כן
 אם פורס מי שלא שמע והשומעים
 כבר אמרו ברכת יוצר א"כ
 עתה לא יאמר א' מהשומעים
 ברכת יוצר, ובאמת אורכא
 כתבו הפוסקים דעדיף אי זה
 שלא שמע פורס: וזהו שכתב
 מהר"י אבובז שאם אין בהם
 כו'. ר"ל, היכי משכחת לה,
 דהא אפילו אם השומעים אמרו
 ברכת קריאת שמע מכל מקום
 אומרים עתה ברכת יוצר. ולזה
 כתב דמשכחת לה שרואים
 לצאת לדרכם: (פ"ק א) ועכשיו
 כו'. פ"ד דהו' אברכת התורה.
 שהעולה אומר ג"כ ברכו כו'
 השומעים אין אומרים כי אם
 ברוך ה' המבורך לעולם ועד
 כו', ועל כן בזה לא נראה
 ככופר:

העולם: (פ"ק א) אין כו'. בשלמא
 כו' הו' מעין הברכה ועיין סימן
 קי"ח. ר"ל, דשם מבואר דיכול
 להוסיף בכל ברכה שבאמצעות
 של י"ח מעין אותה ברכה,
 אלא שצריך להתחיל בברכה
 ואח"כ יאמר התוספת, אבל לא
 יאמר חלה התוספת ואח"כ
 יתחיל הברכה. והיינו טעמא
 דצריך לעשות עיקר מטבע
 שטבעו חכמים, לכן צריך
 להתחיל במטבע שטבעו חכמים.
 והוא הדין הכא, דבאמצע
 ברכה שרי כיון שהתחיל
 במטבע חכמים וגם תוספת
 הפייט הוא מעין הברכה, מה
 שאין כן לומר הפיוט קודם
 שיתחיל בברכה אסור, דאז
 הפיוט עיקר ולא מטבע חכמים:
 ס"ח כתב הרמ"ע כו'. לא
 הנהיגו כלום כו'. ר"ל, שלא
 מיחו בבני אדם שעשו בענין
 זה דלא כפי שהיה נראה להני
 רבנן: ביני עמדי כו'. ר"ל,
 בבית מדרש דליכא למיחש
 למחלוקת: ומבני ליה לסיפור
 יוצר כו'. ר"ל, שאין הש"ץ
 אומר עבורו ברכו והיינו
 לפרוס על שמע עבורו, כיון
 שעכ"פ גם הוא שמע ברכו
 אלא שהוא לא הגיע אז לברכה
 יוצר: שרי ליה למפתח כו'.
 ר"ל, הוא עצמו רשאי לומר
 ברכו: איברא דלאו שפיר
 עבדי. ר"ל, במה שהאריך
 בסדר תמיד ופסקו דזמרה:
 מיהו כיון שהוא סומך ברכו
 ליוצר אור, ר"ל, כיון דהשתא
 עומד בתחלת ברכת יוצר אור,
 שפיר דמי. ר"ל, ניהו דמנהגם
 היה שאין הש"ץ פורס בשבילו
 כאי גוואו,

6. כ"י ד"ה ומ"ש רבנו רש"י שם במשנה: ג. מסכת סופרים פ"ג הלכה ו' ור"מ בפרק ט' מהלכות מפילה [הלכה ד]: ד. תלמוד רש"י [ומב] תוספות שם ד"ה ואין [משום רש"י סימן זג: קדוש רש"י סימן טז] והאגור [סימן קט] בשם סמ"ק [סימן יא] וזקוק [סימן טז] בשם רבנו טוביה [ומסקת סופרים] שם ובי ד"ה ומ"ש רבנו ותלמיד בס משה אטובה ומחור וישר סימן מד ושאלות דרב אש"ל [ורידע סימן טז]: ה. צ"ח יוסף [ד"ה ומב]:

התורה (דרכי משה שם ד"ה פירוש): ב כמו בשחרית. ולהרצו צ"ח [ד"ה חן] לרין לומר גם נרצה ראשונה: ג ד"כא קדיש. ומשום נרכו לחודיה לא קפדין כל כך: ד וקדושה. והוא הדין שמתפללין כל התפלה (י"ח) בשל א' שלא התפלל (דרכי משה שם ד"ה ותלמיד צ"ח ד"ה ומ"ש רבנו ותלמיד פסקי רבנ"ט סימן ח) בשם שאלמות (י"ח) ורבינו טוביה מוצא נרוק סימן טז ואגודה מסכת סופרים פ"ג והגהות מיימוניות פרק ח' מפילה אור ו' וכן כתב הרמז"ס שם הלכה ד' וסמ"ק סימן יא דלא כר"י מינן (י"ח). מיהו נראה לי דאם אין שם ו' שלא התפללו, לא יתפלל הש"ן בלחש רק יתחיל מיד בקול רס, דהא עיקר הכונה משום קדושה. וכתב בכנסת הגדולה [הגה"ע] בשם רדב"ז חלק א' סימן רמ"א [מ"ד סימן אלף ע"ג] שאם כלם התפללו ביחוד ו' ולא שמעו "קדיש וקדושה, אין חוזרין ומתפללין ללחש ידי קדיש וקדושה. כתב נל"ח הוא הדין בלימוד, אפילו צ"ח וי"ח [לומדים אומרים קדיש כשיש שם י', עכ"ל. ונראה לי דאם לא היו שם י' בשעת הלימוד, אע"פ שצאו אח"כ לבית הכנסת אין אומרים קדיש, (י"ח) כמו שכתבתי סימן רל"ד [ס"ק א]. כתב הב"ח [ד"ה ומ"ש ותלמיד] המנהג מי שלא שמע נרכו הולך לפתח בית הכנסת ששם פורסים שמע, ובלבד שיהיה שלא יעבור נגד המתפללין, כמו שכתב סימן ק"צ סעיף ד':

ה מובטב שיפרוץ וכו'. עיין סימן רע"ג סעיף ד', ועכשיו נהגו שלעולם האכלים פורסים שמע, ואפילו שמעו ויש אחר שלא שמע, ואינו נכון: ו ו'א יסבוד כו'. מכל מקום לכתחלה לא יעשה כן, אלא יתפלל כסדר וימנע גאולה לתפלה, ואח"כ יפרוס שמע אם יהיו י'. ועיין צ"ח [ומב] בשם מהר"י אטובה שמתפק בזה, לכן נראה לי להחמיר, עיין סוף סימן פ"ט: ז והתחיל כו'. אבל אם לא התחיל, חוזר ואומר נרכו לאומס שצאו לבית הכנסת (צ"ח ד"ה ומב) לטש סעיף ה): ח יבדל דהפסיק. בין גאולה לתפלה,

הגהות רעק"א

לא יאמר כלל פיוטים, בין דאין חיוט לאמרס למה לו להכניס עלמנו ספק, זה (ה"א) [הוא] לעלמו כשהתפלל נצטר נכדי שלא לאפרושי מצטר אמר הפיוטים קודם המלה נרצה יולר אור, עיין שם. וזהו נראה דמיטע אלו באמצע הנרצה הם טעוט סופר, ואולי ז"ל שלא יאמר לא באמצע הנרצה ולא בין יסמטס יולר, אבל אפשר לאמרס בפני עלמס אחר התפלה:

ס"ח א (פניא מק"ד) קדיש וקדושה אין חוזרין. לנאורה זהו נגד דינא דש"ע כאן:

ביאור הגר"א

שאומרים ברכה ראשונה כמו שכתוב בסימן נ"ט משום קדושה דאית ביה לסברא שנייה שם דסעיף ג', אבל לסברא ראשונה שם ופסק בהג"ה שם כוחותיה דחק כאן בב"י [ד"ה חן]. והסכים בדרכי משה [ד"ה פירוש] לפירוש תלמידי רבינו יונה [ברכות יג. ב ד"ה ויש] להוציא את שאינו בקי, כמו שכתוב [שם] בסעיף ד' ועכשיו כולנו בקיאין ואין צורך רק כדי לענות קדיש וברכו, וכל שכן בשכבר ברכו ברכת קריאת שמע, ע"ש. ולא דוקא שאינו בקי, אלא ר"ל מי שרצה לצאת, מה שאין כן עכשיו דאין אנוחנו יכולין לכונן בשמיעה כמו שכתוב שם סעיף ד': [ד] ולא נהגו כן כו'. מכון יותר למה שכתבתי לעיל

[סי' ג] דמשום קדושה דרש, מה שאין כן בשל ערבית. ואף שכתב הר"ן [שם ע"ב ד"ה אבל] דלא פלוג, כתב כן לפי מנהגו: [ה] [שורע] ולאחר שפייסו כו'. שם [מגילה נג. ב] במתניתין ואין עוברין כו', וכפירוש הר"ן הג"ל [סי' א] לאחר שהתפללו כל א' בפני עצמו, וכתב שחילקן בתרתי משום הג"ל בריש סימן נ"ה סעיף ב' אם התחיל כו', וכמו שכתוב בירושלמי [מגילה פ"ד הלכה ד]: [ו] ואתה קדוש. כן כתב הטור. ור"ל שמיטת שם, שאין עובר לפני התיבה אלא משום קדושה אלא שמיטת הברכה, וכמו בפריש"ת שם. אבל ספר המנהיג [ד"ה תפלה סימן כז] כתב שישלים כל התפלה, וכן כתב בהג"ה למטה: [ז] פשוט דהו כו'. גמרא שם: [ח] וצריך כו'. כמו שכתוב בסוף פרק ו' ואין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים בשבעה ותנו טעם לדבריהם בפרוט פרוצות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' [שופטים ה. ב], ויש אומרים אפילו בכשה ער ברכו. ופירשו תוספות [מגילה שם ד"ה ואין] דלא פליגי אתנא קמא ואמתניתין, אלא דמירי כאן כמה יהיו אותן שלא שמעו: [ט] ואם אינם כו' ואפילו. כן כתבו התוספות [שם] ושאר פוסקים בשם תלמידי רש"י שכתבו בשם רש"י [תשובות רש"י סימן צב]. וכן מסיים שם במסכת סופרים ובמקום שיש שם תשעה או עשרה ששמעו בין ברכו ובין קדיש ולאחר התפלה עומד א' מאלו יאמר ברכו או קדיש וענו אחריו יא. ור"ל תשעה שפילוו בשביל א'; ואמר עשרה שיש עור א' שלא שמע יכול לפרוס א' מאלו עשרה, והביאו [תוספות] ראה מש"ץ יורד לפני התיבה ואמרנן בסוף ראש השנה [לו. ב] לרבן גמליאל להוציא אפילו הבקי, ואף שהש"ץ כבר התפלל. ומה שכתוב במסכת סופרים בתחלה רבותינו [שמעבר] [שבמערב] כו' היינו אפילו אין בכולם רק שבעה, וחולק על התנא קמא, וכן משמע הלשון שם שאמר ואין אומרים כו' רבותינו כו' משמע דפליגי, וכן הסכים הרא"ש [מגילה פ"ג סימן ז]. אלא שר"ת [בתוספות שם] לא רצה לסמוך על זה כפי פירושו במסכת סופרים כנוצר לעיל [סי' ח]. לכן כתב בשו"ע וצריך כו' ואם אינם כו', דרביר רש"י הם עיקר, וכן הסכימו הפוסקים: [י] מכל מקום אם כו'. לפי שתוספות [שם] חולקין ג"כ על סברא זו, וכתבו שאין ראה מתפלת י"ח, ועיין ברא"ש שם, וצ"ע שם: [יא] [נהגו] ופי שנובר כו'. ספר המנהיג כנוצר לעיל [סי' ו]. וכן משמע פשוט דאין עוברין דכאן לא קתני פרט: [יב] אבל האחרים כו'. שאין צורך אלא לשמוע קדושה, מהר"י אבוהו [ומב] בב"י [ד"ה ומב]: [יג] וכפ"ן כו'. שם כ"י בשם מהר"י אבוהו [ומב] מסתפק בזה, ואף שבמתניתין [מגילה שם] משמע כן, וכמו שהקשה בירושלמי [שם פ"ד הלכה ד] למה חלקן לתרתי ומשני שאם התחיל כו', שם איירי שהתפלל כבר, ועיין מ"א [סי' ו]: [יד] ואומר כו'. במסכת סופרים שם, וכבר תקנו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם [תהילים ק"ג. ב], ואחריו ברכו את ה' המבורך, כדי לצאת אותן שלא שמעו כו', ונהגו אנשי מערב ואנשי מורח לאמרו לאחר עושה שלום ב' תפלות של י"ח כו', וצ"ע שם: [טז] והתחיל כו'. אבל לא התחיל אומר פעם אחת ברכו, ספר המנהיג [ד"ה תפלה סימן כז]. ועיין ט"ז [סי' ב]. ועיין פרק ה' דטובה ג"כ ב': [טז] ומכל מקום איש כו' אפילו כו'. כן משמע במסכת סופרים הג"ל [סי' ט] ויד. ואמרנן בברכות ג' א' כי אכלינן רפתא כו' ולברכו כו':

אוצר מפרשים

ג (פ"א מק"ד) וכתב בכנסת הגדולה כו' שאם כולם התפללו ביחיד כו' אין חוזרין וסתפליין לצאת ידי קדיש וקדושה. ג"כ, אין לפרש שלא יתפלל ש"ץ תפלה בקול רם כדי להשמיע קדיש וקדושה, דהא עיקרא דדינא דפרישת שמע ועובר לפני התיבה נאמר היכי דיש י' שהתפללו ביחיד, כמבואר ברין [מגילה יג. א] ד"ה מתני'. וגם כל שכן הוא, אם בשביל א' שלא שמע יוכל מי ששמע כבר לירד לפני התיבה להוציא, מכל שכן אם יש י' שלא שמעו. אלא נראה לי דזה מביא המ"א לראיה אלא מה שכתב מקודם מיהו נראה לי כו' לא יתפלל הש"ץ בלחש כו' דהא עיקר הכוונה כו', ועל זה מביא וכתב בכנסת הגדולה כו' אין חוזרין. ר"ל אין

הגהות והערות

- [ח] עיין העמק שלמה להנצי"ח שאלתם כח עמוד קלו שכתב דשאלות שפניתי להם:
- [ט] עיין מהר"י מינן סימן טו:
- [י] תוקן ע"פ כפ"י:
- [יא] תוספת מהדורם אמ"ד פ"פ:
- [יב] בדש"א כנסת אמ"ז:
- [יג] תוקן ע"פ מה שכתוב במג"א. ובדש"א כנסת י':
- [יד] תוקן בדש"א:
- [טו] תוקן מהדורם וימלכה ש"ג:

הואיל יש לשעורם עילויא אחרתא צפת לכן אין מצרכין על השכר וז"ל פרי האדמה, ועוד כיון שהמשקה זלול ואין השעורים נכרים בהם עקרו על שם המים. ולא שייכא להא דרב ושמואל³ כל שיש בו מחמשת המינין מצרכין עליו וז"ל מייני מזונות לפי שאין בשכר אלא טעם בעלמא מדי דהוה אשמיחא שמצרכין על רכה שהכל. ומי שעורים אלו גריעי ממי שמיחא רכה שנשפית רכה נשאר זה הקמח שמערבים זה. אבל זמי השעורים אין מהשעורים בתוכם כלום אלא מי ציטול השעורים מתמנה לזד אחד ואין בהם אלא קליטת טעם וכה של השעורים. ואע"פ שהשעורים נעשים דייקא ואם היה אדם רוצה לאכול מהם היה צריך לברך וז"ל מייני מזונות מ"מ עיקר ציטולם בשביל המים ואינו נמשכין אחר השעורים. ולא דמי למיח דשלקי דהך עיקר ציטולם בשביל הירקות הלכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם. ואפי' אם בשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מצטלים אותם לאכילה לא נשפית ברכת המים בשביל זה שמצטלים עמה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות.

זז

ובנשים יוצאין צימון של אנשים כיון שמקובץ יחד דנשים מוזמנות לעצמן כל שכן דיוצאות צימון של אנשים.

זח

וששאלת מי שלא נתמלא זקנו כמה פעמים יכול להתפלל באקראי¹. דע שיכול להתפלל באקראי כאחד מבני העיר שמתפלל כשיעלה על לבו ובלבד שלא יתמנה מפי הכזר או מפי שליח צבור הממנה אותו להקל מעליו ולהתפלל בעדו לשבות.

יח

ועל שמקריין לתוקם, מנהג כשר הוא מחמת שאימת צבור הוא על התוקם וזהו הוא איכא למימר שמה יטעה, והפקס אינו כמו גבול לתורי¹.

יט

7 ונראה לי שיש לגזור באופן המגביהים קולן צ"ח ואומרים עם החון חפלה י"ח וקדושה. ואף לרבי יוחנן דאמר¹ ולואי שיחפלה אדם כל היום הוי מילי ספק התפלל ספק לא התפלל. אבל היכא דהתפלל כבר אסור להתפלל שנית. והחון מתפלל להוציא את מי שאינו בקי, והקהל יש להם לשמוק ולכוין לברכת החון ולומר אמן, וכשאינן משעה צבית הכנסת המכווין לברכת שליח צבור קרוז הוא צעירי שברכת שליח צבור לצטלה כי נתקנו ברכות לשליח צבור

לאמרם בעשרה, וכשאינן משעה צבית הכנסת המכווין לברכת שליח צבור נראה לברכה לצטלה לכך כל אדם יעשה עצמו כאלו אין משעה זולמו וכוון לברכת החון. ולכן צימי אצטעו יסדו עשרה צטלין להיות מדיד צבית הכנסת ולכוין לשליח צבור מראש ועד סוף. והמזמרים עם החון נראה כקלות ראש.

ובברכות יוצר וערביה אני אומר עם שליח צבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין מדיד עם החון בשתיקה וגם אם היה אדם מכוין לדברי שליח צבור בשתיקה ובאמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הברכה כי הפסיק באמצעייה, אבל כשאדם קורא צפוי ואף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא, כדאמרינן בברכות² עד כאן מנחת כוונה וקריאה מכאן ואילך מנחת קריאה בלא כוונה. ואמרינן בירושלמי³ מחזיקנא טיבותא לרישי דמי מטינא למודים כרע מנפשיה. וכשאני מגיע לכוין הברכה אני ממחר לקיים ברכתי קודם שיסיים החון ברכתי ומכוין אני לענות אמן אחר ברכת החון. וגם⁴ דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החון כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה, וצריך להבין לחון ולענות אמן יחא שמייה רבא אחריו. כמו כן בקדושה אומר החון נקדישך ונעריךך וכו' עד שמגיע לקדוש ולא עונין הצבור קדוש. ובפליטות נהגו להפסיק צטלת אתה אע"פ שאומרו פעם שנית מאי נפקא מינה כמה פעמים כופל ושונה בפליטות ותחנונים, והלא הוא מתחיל כל פליטה סלח לנו אדוני וכו' אע"פ שכבר אמר אותו בתפלה. ושעמתי מאבא מארי ז"ל שהי' אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא וברוך שמו. וזה הוא שאמר משה רבינו עליו השלום⁵ כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. ועוד אפילו כשמוזכר לדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר⁶ וזכר לדיק לברכה. וגם שמעתי כל העולם שאומרים יתעלה וישתבח כשאומר החון ברכו ולכן מאריך צ החון, וסימן לדבר מודים שאמריך צ החון כדי שיאמרו הקהל מודים דרבנן.

כ

ובברכות שמונה עשרה אין לשנות ממצע שטבעו סכמים ולא שמעתי ולא ראיתי מעולם כי אם ושבענו מטובך¹ וקאי על הקדוש ברוך הוא ולא על השנה, וכן בכל הברכה כדן עליו ומן טל ומטר ושבענו מטובך וברך שנתינו והמשנה הפסיד. ואין לומר ומכניע כל אויביו אלא ומכניע² במהרה צימינו. כי יש לי קונטרס מעשה ישן וכמוזכר בו כל הברכות של כל השנה וסכום כמה מיצות יש בכל ברכה וברכה וכנגד מה נתקנה, וכמוזכר בו משעה ועשרים מיצות יש בלמשומדים משום דמשומד כופר בתורה שכתב ונתורה

ואילן הובא בב"י ארית ס"י קבה. 5 דברים לב, ג. 6 משלי י, ד. כ' ולא: ושבענו מטובה. 2 כ"ה בדיק ובר"א. בדפוס ר"ב ותבניתה [1]. ובר"ל ותבניתם.

3 שם לח, ב. 4 ראה להלן ס"י כב. יח 1 ברכות מ, א. יט 1 ברכות כא, א. 2 יג, ב. 3 ברכות ב, ד (דף ה, א). 4 מכאן

שבעל פי
וכשחסי
והמגיהיכ
ואינס צר
וכסא דז
נתמי לצי
לרפמים
מעין חסי
ופסיהה
ימי בראש
לעתיד לז
אור חדש
במהר

תנן צב
ומי
לא יפרו
מאורות
מהא דאנ
פוטרו מי
פוטרו מן
ובירושלמי
קומא אי
מקרא או
ר"י אומי
מאורות
בעא קוס
אומר פר
הלל ציז
יפרוס ע
מאורות
מאורות
המלות
גמרא די
ממש ואי
מימיו הא
אמרו לו
צימיהם,
משום הנ

3 בדפוס י
יניציאה ב
ותשעה"ו
כא ומגי

ד. הרי"ד אטדרהס
 (עמד קי"ן) כשם משוכת
 הרמב"ם [שאר יהודי סימן
 קמ"ח]:
 ה. טור כשם משוכת
 אצ"ו הר"ש כלל ד' [סימן
 ט]:
 ו. טור כשם אצ"ו
 הר"ש:
 ז. טור והרי"ד
 אטדרהס [עמד ז' כשם הר
 אט"ס ז' שוקן]:

ציונים דרמ"א
 קנד (ב) מהרי"ל [הלכות
 תפלה עמוד סג"ו]:
 ח בנימין זאב סימן
 קס"ח [כשם ר' שמעון ק
 הרי"ד יק"ף]: (ג) הגהות
 מנהגים [שערם של של סוף
 אומ' ז']:

עשרת זקנים
 א"י וכן אם הוא שנת
 הדין. וטוב למנוח
 כשהשי' חזרו התפלה
 (טוב) להאריך ולענות אמן.
 ר"ש לצבור באתון
 המבטיח קולם ואומרים
 עם החזן תפלה י"ח (ט"ו).
 כי ג' אסורים עבדי הני
 אישי חזא, ומברכי'ן
 ברכה לבטלה. שנית, דחייב
 כל אחד לשנות לזכות
 לברכת השי' ולומר אמן.
 ותכשי' שאומר עם השי'
 תפלה י"ח אין מכוון לשי'
 ואין עונים אמן אחריו. ג'
 שעי' שאינו מכוון לשי'.
 ברכת השי' ברכה לבטלה.
 (כ"ט ד"ס ח"ל א"ב):
 א"י [ואמר ברוך הוא
 וברוך שמו]. ואל יאמר
 ברוך הוא [ברוך שמו
 הגדול]:

ב. יענו אמן אחר כל ברכה
 וברכה. והענה אמן אחר
 כל ברכה, כאלו מתפלל שני
 פעמים, ואמר ויזיל
 המתפלל ולא כיון חזרו
 והתפלל מרובת לו
 שתפלתו נשמעת (כ"י ד"ס
 ח"ל א"י) כשם ארחות חיים
 הלכות תפלה סימן ט"ז.
 ר"ש
 להזהר יותר באמן הדאל
 הקדוש ושומע תפלה:

הגהות והערות
 ז. עי' סימן ק"ט סוף
 סעיף ב' (ג"ח ר"א)
 ח. שם כסוד ע"ס
 והטוה על ראש מטה,
 וכמה דקוקים כסוד עם
 ע"ה הייט ראש השנה,
 וע"ס הערות:
 ה"י ודקוקי' קמ"ק סמס
 ה"י' וטבול ממש ה"י'':
 (ויקום בנפשי התפלה
 והברכות פהגרי"א)
 ו. לפניו מנחל כסוד
 אמרו לו, ולא כסוד ר'
 יוסע:
 ז. תקון מהדורם העשה
 מצוה:
 ח. עי' דמקם אליעזר
 שגרת סעיף ז. וברכת אליעזר
 הערה 2 כסוד ד"ל סעיף
 ח:
 ט. עי' שו"ע סימן ט'
 סעיף כ':
 י. תוספת מהדורם אמ"ד
 ס"ט:

דאף בלא דמק שר, דאמרין (א) לדברך למה הצור מתפללך, אמר ליה כדי להקדיר ש"ן תפלתו, משמע דלי לאו משום להקדיר
 הו' רשאי הש"ן להתפלל מיד בקול רם. ומיהו אין צריך לקרוא בלא צליל השנה (ב) יום הכיפורים כמו שכתוב סימן ק', ע"ש. ומכל
 מקום צ"ע לרצן גמליאל [ראש השנה שם] למה צור מתפללך כל השנה. וז"ל דמכל מקום ש"ן טוב להקדיר בלא פעם, כמו שכתוב
 סימן קל"ט [סעיף א]. וכמו צ"י [ד"ה סמס] ועכשיו נהגו צדוק המקומות להתפלל ש"ן מנסה בקול רם ספק, ע"כ. ובמדינות אלו לא
 נהגו כן, וכן נכון. וכן כתב ר"ל
 מצד במצוה [סימן טו], וכן כתב
 רדב"ז סימן צ"ד [ס"ד סימן אף
 קס"ח] שאם אפשר לזבול שלא ע"י
 מחלוקת יעטלו. ובנכנס הגדולה
 כתב סימן ק"א [הגה"ט] שמנהגם
 שש"ן אומר ג' ראשונות ונ'
 אחרונות בקול רם והשאר בלחש,
 ע"ש: ד שיעבור. פירושו, שלא
 יוכלו לגמור כל י"ח ברכות סוף
 זמן תפלה (ל"ח דברי פטרוס ד"ס
 פ"ד אומ' טו). וכן כתוב סימן רל"ז
 סוף סעיף א': ה' ושוב שיהיה.
 היינו בלחש (ס' שהם כ"ס):
 ו אחר ברכת השליח צבור.
 כתב העולם ממד [סי' ז] דפליג
 אסעיף ד'. ולא דק, דהכל הש"ן
 מתפלל (ס' פעם א': ז אין
 השליח צבור דהמתין, ועכשיו
 נהגו להמתין על האצ"ד. ונראה

לי הטעם, שרוב האנשים מתפללין במרוצה, ואם ימדיס מתפללים מלה נמלה לא יוכלו לומר קדושה עם הצבור, לכן ממתינים, ולכן
 נראה לי דאף אם אין אצ"ד בעיר יש להמתין על המתפלל מלה נמלה. אבל כשמאריך אין להמתין עליו, כמו שכתוב על ר' עקיבא
 (ב"ר ע"ה) [ב' כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה. וכמו בספר חסידים סימן פספ"ד שאם אמר צריך להאריך וראש שיתלוצצו
 עליו, יוכל לילך לאמריו בטענה שמתחיל המון אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו, ויחזור למקומו ויגמור: ח' יש דהם לשתוק. עי'ן
 במשוכת מ"ע [הרמ"ע מפלטי סימן ק"ן] על האנשים שלומדים בעם אורת הש"ן התפלה או אומרים מסומים, אם מכוונים לקוף הברכה
 לענות אמן כראוי אין למחות בידם. אבל בספר ווי העמודים [סוף ספר של"ה עמוד המורה ס"ה] קרא חגר עליהם, וכן משמע ממה שכתוב
 סימן ז' סעיף י"ח [סאה]: ח' על [כ"ף] ברכה. ופשוט דאם עסוק י' במקום שאינו ראוי להפסיק, אקור לאומר. עי'ן מה שכתוב

שערי תשובה
 לעבור לפני התיבה מתפלל פעם אחרת בלחש ואח"כ יתפלל בקול רם לצבור,
 ע"ש. וברכתי יוסף [אמ' ז] כתב שאין דבריו מתחוררים וראויחו אין מבריעות,
 ע"ש. וכן נראה עיקר שלא יתפלל שוב שנית בלחש, כיון שכבר הסדיר תפלתו
 פעם א' בלחש: (ה) השליח צבור. עי'ן באר היטב. וכתב בשי"י בנסת
 הגדולה [הגה"ט אות א] אם יש יוד, אף על פי שמקצתם כבר התפללו, כיון
 שעכ"פ איכא ט' שעונים אמן אלקים נצב בעדת אל מיקרי, כיון דאיכא רובא
 שבעבורם יכולים לפרוס על שמע ולומר קדיש וקדושה, ע"ש. ועי'ן לעיל סימן
 ס"ט [בגמ"א ר"ש הסימן] מה שכתב בחשובת מ"ע [רמ"ע מפלטי סימן ט"ו]. ומה
 שכתב הגמ"א [שם ס"ד ד] דאם [אין] שם [יוד] [ואין] "שלא התפללו מתחיל
 מיד הש"ן בקול רם, עי'ן מה שכתבתי בשערי תשובה שם [סי' ב]:
 (ז) לשתוק. עי'ן באר היטב. ועי'ן בחשובת הרא"ש [נכל' ד' סימן יט] דארתם
 האומרים עם הש"ן באמצע הברכה, אף שאין כאן ברכה לבטלה שאין פותחין
 חרותים בברוך וגם יש ט' דצייתי, מכל מקום נראה כקלות ראש. וכתב בשלמי
 ציבור [קלו, א] בשם מאמר מרדכי [סי' ו] דמה שכתוב בשו"ע שישתוק היינו
 שלא דיבר דברים בטלים או שאינם [מתפלת] י"ח, וגם אין איסור קלות ראש
 אלא במבטיחים קולם, אבל בלחש נראה דרע"ף טפי שמכרי'ן יותר למה שאמר
 החזן. ומדברי הב"ח [ר"ה ח"ל א"א] והאליה רבה [סי' ו] שממע דאפילו בלחש
 איכא קפידא, והוא אינו טובר כן, ע"ש. ונראה לנהוג כהב"ח והאליה רבה,
 ריש לחוש דבשיגרא דלישנא יבא ג"כ לומר הברכה ויהיה ברכה לבטלה. ריש
 נוהגין במוסף ראש השנה במסוקי מלכות וזכרונות שופרות לומר בלחש הפסוקים
 עם הש"ן כדי לעזור עצמם בכוחות הלב, ואין למחות בידם. ומה שכתב [באר
 היטב] בשם הרמ"ע מפאנו, כתב בשלמי ציבור [קלו, ב] דאדושי קמאי על זה,
 ובפרט בידע בסוף של דברים כר. והאנשים הנגשים אל השם נהגו כמנהג

ביאור הגמ"א
 [ג] [נהגו עד לאחר כר. עי'ן לעיל סימן ק"ט סעיף ב' מה שכתבתי שם [סי' ו]
 ח: [ד] [נשיף ג' קהל בר. עי'ן לקמן סימן רל"ו סעיף ב' וסימן רס"ח סעיף
 ט"ו] [ו] [סימן רס"ט [סעיף א]: [ה] [נשיף ז' ואם אין בר. דהתפלה להוציא
 שאינו בקי, כחקנת חכמים, כמו שכתוב בסעיף ג'. ועי'ן לעיל סימן ג"ח סעיף
 ד' בהג"ה מיהו כר, וזה הטעם שכתב [נהגו] יש אומרים שכל כר: [ז] [נשיף ח'
 [ז] [נשיף ח' יענו בר בין בר. עי'ן תוספות דרסוכה [ג"א ב'] [נב, א] ד"ה וכיין כר. וכמו שכתוב בסעיף ח':

צריך לחזור ולהתפלל בלחש: הגה א"י (ב) וכן אם הוא שעת
 הדחק כגון שירא ד שיעבור זמן (ג) התפלה יוכל להתפלל מיד
 בקול רם (ד) והצור מתפללן עמו מלה נמלה בלחש (ה) עד לאחר
 האל (ו) הקדוש ה' וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן
 ו אחר ברכת (ז) השלים צבור:
 ג ד [ו] קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה אף על
 פי כן ירד שליח ציבור וחזור להתפלל כדי לקיים
 תקנת חכמים: הגה א' ואם יש יחידים בקהל מארצים נחלתם ז' אין לשלם ציבור להמתין (ח) עליהם
 אפילו היו משוים העיר וכן אם היה מניין צדיק הכנסת אף להמתין על אדם שסוד או גדול שעדיין
 לא נא:

ד כששליח ציבור חוזר התפלה הקהל ח' יש להם (ח) לשתוק ולכוין לברכות שמברך
 החזן ולענות אמן (ב) [ו] [א] ואם אין תשעה (ח) מכוונים לברכותיו קרוב לחיות
 ברכותיו לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאלו אין תשעה וולתו ויכוין לברכות החזן:
 הגה א' י' אומרים שכל העם יעמוד כשחזר השלים צבור (ח) התפלה:
 ה י' [א] על [כל] ב' ברכה שאדם שומע בכל מקום א"י אומר ברוך הוא (ח) וברוך
 שמו:

ו י' [א] יענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו

באר היטב

(ג) התפלה. פירושו, שלא יוכלו לגמור כל י"ח ברכות סוף זמן תפלה, עי'ן
 סימן רל"ז סעיף א', [מ"א ס"ד ז]: (ד) הקדוש, דהייט גם טפס הברכה
 לדור ודור י"ח עד האל הקדוש יאמר עם הש"ן מלה נמלה, כ"ס [ד"ה ומ"ש ועי'ן
 כשם רש"ל, [עשרת זקנים ס"ק א], וכן כתב עולם ממד [סי' ג] ושי"י כנסת
 הגדולה [הגמ"א אומ' ז]. ואם אין השעה דמוקד כל כך, לא יספיקו הצבור רק
 לומר שלמה הש"ן האל הקדוש, ל"מ, [מ"א ס"ק ז], וכן כתב עולם ממד
 [שם]. ועי'ן מה שכתבתי בשם האר"י ז"ל סימן רל"ב סעיף [קטן] א'.
 וספרדיים נוהגים בכל השנה במסלול המנהג שש"ן עם הקהל אומרים ג'
 ראשונות בקול רם עד לאחר האל הקדוש, והשאר בלחש, ונ' אחרונות אומר
 הש"ן לבד בקול רם, עי'ן רדב"ז סוף א' סימן ה' [מ"ד סימן אף ע"ג] וז"ל
 וכן ובנכנס הגדולה סימן ק"א, [מ"א ס"ק ג]: (ה) השליח צבור. כתב
 העולם ממד דפליג אסעיף ד' אס' אין ט' מכוונים וכו'. ולא דק, דהכל הש"ן
 מתפלל פעם א', מ"א [סי' ו]: (ו) עליהם. ועכשיו נהגו להמתין על
 האצ"ד. ואם אין אצ"ד בעיר, יש להמתין על המתפלל מלה נמלה. אבל כשמאריך
 אין להמתין עליו, עי'ן מ"א [סי' ו]. כתב בספר חסידים סימן פספ"ד שאם
 א' צריך להאריך וראש שיתלוצצו עליו, יוכל לילך לאמריו בטענה שמתחיל החזן,
 אף על פי שעדיין לא גמר תפלתו, ויחזור למקומו ויגמור, [מ"א שם]:
 (ז) לשתוק. עי'ן במשוכת הרמ"ע מפלטי סימן ק"ב על האנשים שלומדים
 בעם אורת הש"ן התפלה או אומרים מסומים, אם מכוונים לקוף הברכה
 לענות אמן כראוי, אין למחות בידם. אבל בספר ווי העמודים קרא חגר עליהם,
 עי'ן סימן ז' סעיף י"ח, [מ"א ס"ק ט]: (ח) מכוונים. מזה נראה שאין
 מלטרפין למתן מי שאינו שומע, אע"פ שהוא ספק, עי'ן [סי' ב]. והפרי השם
 סימן ג"ה [אומ' ט] כתב דאם מכוון הברכות והשואל עוני עונה עמהם,
 דומיא דהנפס הקודרים מאלכסנדריו של מנ"ס [סאה ג', ב], למלי עלמא
 וברוך שמו. ולא יאמר הגדול, [עשרת זקנים סוף ס"ק א]. ופשוט דאם עסוק

הגהות רעק"א
 קנד (א) [מ"א ס"ה] יבול ד"ר. בצורות שמשון כסוד ד"ע גדול אם יוכל
 לעשות כן, וטוב יותר כמו שכתב הרמ"א ריש [בת"ן סימן א'] ולא יטעם,
 ודו"ק: (ב) [שרע ס"ה] ואם אין. עי'ן מ"א לעיל סימן ג"ה ס"ק ט':

ולאמר דאע"ג שאינו נקי להתפלל,
 מכל מקום מדין הוא מה שהש"ן
 אומר, דאם לא כן לא ש"ן לומר
 יכוין: (ב) ואם אין תשעה
 מכוונים. מזה נראה שאין מארצים
 למנין מי שאינו שומע, אע"פ שהוא

אין לשלם ציבור להמתין (ח) עליהם
 אפילו היו משוים העיר וכן אם היה מניין צדיק הכנסת אף להמתין על אדם שסוד או גדול שעדיין
 לא נא:

ה' י' [א] על [כל] ב' ברכה שאדם שומע בכל מקום א"י אומר ברוך הוא (ח) וברוך
 שמו:

באר היטב

הגהות רעק"א

פיר קמא דעיי"ג, וכל הקודם הוי דברי ריבוי. ולירידתו ב' נמי הנכנסין לביה הנכנסת שחייבת מי לא אמר מה טוב ומה פסוקים. ויש אומרים אשרי ומה שבתות קודם ברכת התורה, וכן בסליחות כ"ג.

והוא רמב"ן לא ידענא מאי קשת לך הואיל ונעשה נבלה ולא נודע בנתיים לא נתמבל הראשון [ומצטרף א], וכן כתב ה"ורה דעה ז' להר"א.
ע"י פאן המשגיב, ומששאלו אל השואל נאמר בר"ד.

[וזה כתב הרמ"י פרישטולין השני א]

וא' על מה ששאלתי איד נמצא האסור מ"ב כמ', ר"ל אם נזנבים עליו כל החומרות מספק משכח' לה שפולין] לכך אחד חלק מ"ב, כגון אם נאמר בפנים ראשונה יצא כל הנלע מכל הכח ג"ש חלקי' ונבנם במקומן] בל"ע ה"ורה נגד שייעור האסור שיצא וה"ורה ה"וא יתחבר כן] ל' לאסור כי לא יוכל לבטל האסור שבכ"ף הנשאר בו, ואפי' כבר נתמבל מה שיצא מן הכ"ף אח"כ כן כי כשתחבו פנים שניה שמא אז יצא ממנו נגד כל הכ"ף והאסור הראשון שבקדיירתו חוזר ונשער, א"כ נמצא אסור בקדירת ג"ש מ' לכך חלק אחד, ומאותו החלק האחד מצ"ל ב' לא דק הנא"י"ן י' כ"כ"ג), ואם י' נאמ' שא"ן] ר"ל שצ"רכי ק"ד) אלא ר"ל בתחובה הראשונה ושניה שלא תאמר אי אפשר שלא הנגעל הכ"ף מרת' בפנים ראשונה כאשר הקשה המס"ק. ואל תשיבני א"כ לא יאמר רק פעם שניה שצ"רכי מ', אז תא"ה שר"ל מ' עם צ"ורה ותחובה הראשונה ע"י חוזר ונשער כי לעולם בפנים אחת אין נגעל פולין] ו', ואמנם כי הלשון קצת דחוק לפ"ד ז', גם מה היריעה בנתיים י' לאו, מ"מ גם לפי דע' רב"י המלישיבי נ"ל דחוק יותר, ושאל"י משאל"י ח'.

יא [משששאלו שצ"ת היה מסופק הר"ף הנ"ל על המשגב הראשונה וח"ל:
הנה מששש"ת את כל כלי המשגב' את השוכותי הראשונות: ותתקנים לך שנית. ועתה

- ב) ולדרכי, ככ"י וקריינונה.
- א) ע"ש ג"ת. ב) כן נ"ל קריאתו, ומקורו: נזינו צרות אם כ"כ (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ד) כן נ"ל קריאתו, והכוונה ג"ש מ'. (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ז) כן נ"ל. ז) כן נ"ל קריאתו, ול"ל לנ"ל לנ"ל (לפ"כ כ"ז).
- ח) ע"ש ג"ת.
- ב) ולדרכי, ככ"י וקריינונה.
- א) ע"ש ג"ת. ב) כן נ"ל קריאתו, ומקורו: נזינו צרות אם כ"כ (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ד) כן נ"ל קריאתו, והכוונה ג"ש מ'. (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ז) כן נ"ל. ז) כן נ"ל קריאתו, ול"ל לנ"ל לנ"ל (לפ"כ כ"ז).
- ח) ע"ש ג"ת.
- ב) ולדרכי, ככ"י וקריינונה.
- א) ע"ש ג"ת. ב) כן נ"ל קריאתו, ומקורו: נזינו צרות אם כ"כ (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ד) כן נ"ל קריאתו, והכוונה ג"ש מ'. (ה) ה"ח (כה) לזניח), לנ"ל ל' ג"ש.
- ז) כן נ"ל. ז) כן נ"ל קריאתו, ול"ל לנ"ל לנ"ל (לפ"כ כ"ז).
- ח) ע"ש ג"ת.

ד' ה' והישן בברכה"ג קצת א' נראה דאכל ב' עשרה דישראל שכינה שרא, ואפי' תוק בעריסה לפי ר"ת ז', וכן כתב מהר"ם: דומתמלל מצטרף. ונהי דכתב הרא"ש: דצ"ר עשרה דצ"יית, מ"ע חזינו דנחנו עלמא לצ"ר אפי' שפסחין שיהת חולין ולא צ"יית, ומ"מ ב' לכי מגמגם דשמא כל הראוי לביה כ"י.

ט' ומנהג ד"ל בהשכמה: ובסליחות: לברך ענפי' ואשר יצר וא-להי נשמה כ"י, ואח"כ ברכת התורה: ויברך ואלו דברים, השאר אני מהחין עד היום. וממנהג א' דעלמא ז' אין לספק שאין אומרי' אלא דרך שבת וריבוי ובקשה ולא דרך למד, ולהכי אין לחוש אפי' כשאומר תמלי תקח ושאר סדרך, הכל דרך ריבוי לשלם פנים שפתינו וכן מנהג ארצנו כל השנה לאור ברכת התורה עד וידבר שהוא נתקן משום ישלם אדם שילש במקרא כ"י

- א) תינית ק"ת נחל ספרים נח"ר.
- ב) ולענין דל"י, ח"ר.
- א) ח"ת, פ. עמוד נ"א. ב.מ. דף ע"ז, א באמצע פ"י קע"ג: אגור מ' רנב.
- ב) ח"ת ברכות ס"ח א ד"ה לית.
- ג) הגהות מייסודי חמלה מ"ח אות פ' מביב ד"ס מ"י חקפ, מ"י מביב ח"א מ' כ'.
- ד) שו"ת הרא"ש כלל ד' מ"י י"ט. הובא בס"ר א"י"י מ"י קכ"ד.
- ה) ע"ש יבמות ק"ד, א. ל"ט ג"מ הנשונה כאן ג"מ, ומה שכתב לעיל, קצת נראה, משמע שלא הכריע לגמרי, אבל לפי ג"מ האגור המובא בהלכות ג"מ א"י מ' וצ"י כ"י א"י מ' נה (דף ג' א) שהביא בשם מהר"י ב' ר' ל' צ"ר י"ח, וכן פסק בשנה ברורה ובאר ה"לכה שם, ועד ד' ספק, וצ"י שנה ברורה ובאר ה"לכה שם, וצ"י מביב ח"א מ' ח' א' דוקא אחד אי אפי' יתור, וכן במשנה ברורה.
- ז) ע"ש פ. מ. עמוד ר"ג: ב.מ. דף ע"ז, ב באמצע פ"י קע"ג: ס"ר מהר"ל ה' חמלה: הגהות מהר"י ר"א טירנא מנהג א"י אות צ': אגור מ' צ"ב.
- ח) א"ת באגור מ' א. בעל שבי' הל"ק כתב בשם ר"ש מרומנוב'ר' דצ"ר לברך כשהוא משיב' תינין דוקא בשלמו, אבל אם תמלל חתונים איצ' לברך, והראב"ד כתב צ"ר לברך כמו כן על מקרא וכתובים ומסוקים מכלל מקרא הם, וכן פסק גדול בדור מהר"י יעקב מולין ז"ל, משמע שידעו רבינו לברך על מסוקים לשאומות דרך חתונים, וכן משמע בשו"ת הראשון ה"י מה סע"ף ג, ע"ש, והנה האגור כ"י צ' כתב בשם רבינו שאין לחוש כי אין אומרים חסוק דרך למד רק דרך בקשה ושבח ורצון דרך למד, ומקורו תשובה זו, ולכאורה ת"ר ספ"י הל"ן סת"י אחרית, וה"י א"י"י מ"ח מ"י מ' הביאם ולא העיר עליהם, ונ"י ליישב על פ' מה שכתבתי התהות מנהג ר"א

- טירנא מנהג אילן את צ' ויל, מהר"י' היה נוחג לברך ברכת נטילת ידים וברכת החירה בהשכמה, וכן כתב בליקושי מהר"י, ואח"כ היה מולד בעת שאמרוהו חמלה. וכתב מ' ד' ה' אין לספק על מנהג העולם שאין מביכין בהשכמה הואיל וכל מה שאומרים הוא דרך רצון, דאם לא כן תקשי ל' בכל ימות השנה שנתונים מקצת לומר אשרי כ"י אלא ודאי הואיל חודד רצון אין פסידא, ומקורו תשובה זו, מהצעת דבריו שמשע דעת רבינו שהשיק' לברך רק שאין לספק על מנהג העולם, כשהשיב'ם ללמוד קודם עלות השחר, ס"ר מהר"י' ה' חמלה.
- א) אפ"ל כשלא לומר לפני סליחות, כן נ"ל, ש"י המס'.
- ב) ש"י שו"ת מהר"י' החזש"ת מ"י א' ובתערה 2 שם מה שקשה על דבריו כאן.
- ג) דבולתו ברכה אחת ולכך אין סוחת א' בשמה בברכה משום דסמכה לחברתה, ס"ר מהר"י' שם, וצ"י שו"ת החזש"ת הנ"ל עמוד ג' ובתערה פ' שם מה שקשה על דבריו כאן.
- ד) כדבר' הס"ר א"י"ח סוף מ' מ' שברכה של אמול אינה על הלמד שלפני עלות השחר, וכן נתה מהר"א ודוד מה"ר אהרן פלומיל, ע"י ס"ר מ"י קכ"ב.
- ה) ואח"כ רשאי ללמוד כל חשקה נפשו, אבל בני אדם העומדים במסותם כשאר' היום ונכנסין מיד לברכה לא יאמרו בברת כלום, ס"ר מהר"י' ה' חמלה.
- ו) מ"ה (לומר בנוד' למנהג רבינו) אין לספק על מנהג העולם שראו מביכים בהשכמה, והנהג' מנהג ר"א טירנא מנהג אילן את צ'. ונהג' ינון מה שכתב האגור בס"י א' דספק רבינו דצ"ר לברך על מסוקים דרך חתונים, וכן משמע בשו"ת
- א) ח"ת, פ. עמוד נ"א. ב.מ. דף ע"ז, א באמצע פ"י קע"ג: אגור מ' רנב.
- ב) ח"ת ברכות ס"ח א ד"ה לית.
- ג) הגהות מייסודי חמלה מ"ח אות פ' מביב ד"ס מ"י חקפ, מ"י מביב ח"א מ' כ'.
- ד) שו"ת הרא"ש כלל ד' מ"י י"ט. הובא בס"ר א"י"י מ"י קכ"ד.
- ה) ע"ש יבמות ק"ד, א. ל"ט ג"מ הנשונה כאן ג"מ, ומה שכתב לעיל, קצת נראה, משמע שלא הכריע לגמרי, אבל לפי ג"מ האגור המובא בהלכות ג"מ א"י מ' וצ"י כ"י א"י מ' נה (דף ג' א) שהביא בשם מהר"י ב' ר' ל' צ"ר י"ח, וכן פסק בשנה ברורה ובאר ה"לכה שם, ועד ד' ספק, וצ"י שנה ברורה ובאר ה"לכה שם, וצ"י מביב ח"א מ' ח' א' דוקא אחד אי אפי' יתור, וכן במשנה ברורה.
- ז) ע"ש פ. מ. עמוד ר"ג: ב.מ. דף ע"ז, ב באמצע פ"י קע"ג: ס"ר מהר"ל ה' חמלה: הגהות מהר"י ר"א טירנא מנהג א"י אות צ': אגור מ' צ"ב.
- ח) א"ת באגור מ' א. בעל שבי' הל"ק כתב בשם ר"ש מרומנוב'ר' דצ"ר לברך כשהוא משיב' תינין דוקא בשלמו, אבל אם תמלל חתונים איצ' לברך, והראב"ד כתב צ"ר לברך כמו כן על מקרא וכתובים ומסוקים מכלל מקרא הם, וכן פסק גדול בדור מהר"י יעקב מולין ז"ל, משמע שידעו רבינו לברך על מסוקים לשאומות דרך חתונים, וכן משמע בשו"ת הראשון ה"י מה סע"ף ג, ע"ש, והנה האגור כ"י צ' כתב בשם רבינו שאין לחוש כי אין אומרים חסוק דרך למד רק דרך בקשה ושבח ורצון דרך למד, ומקורו תשובה זו, ולכאורה ת"ר ספ"י הל"ן סת"י אחרית, וה"י א"י"י מ"ח מ"י מ' הביאם ולא העיר עליהם, ונ"י ליישב על פ' מה שכתבתי התהות מנהג ר"א

י. צ"ל ד"ה ואלו
 מהיה דנדה מ"ו [פי"ג]:
 כ. שם גמרא
 ויבנות פ' [פי"ג]:
 ל. הגה מיימוניות
 בפירוש ח' מהלכות מפילה
 [אם ט' בשם (הר"ח)
 [הר"מ] [ש"ס מהר"ט
 מהעשירי דפוס פראג סימן
 פקט דפוס לטב סימן ר"ג]:
 מ. [כ"ד ד"ה כמו שהגה
 מיימוניות פ"מ, בס' מהר"י
 ב' ר"ג והאגור בס' [פי"ג]
 [רס"ו] [רנ"ב] [בשם ש"ס
 מהר"ל סימן ק"ג]

נצרכו וקדיש שהוא חיוב, אבל קדיש שאמר עליו לא יאמרו: ו רוב
 שנותיו. ל"ו שנה: ז' ענין זה. פירוש זה. דמפילה הוא
 דרנבן: ז' ח מצטרף עמהם. דלכל ז' עשרה שנים שרא. וכח
 הר"ל [בן] מצד סימן ט"ו ואולי לפי זה הוא הדין ג' או ד' ושאר
 הרוכ, עכ"ל. ולי נראה דאין להקל
 כל כך, דהא עיקר (ראיה)
 [רא"מ] מהר"ל [ש"ס סימן ק"ג]
 מאחר דליכא מאן דאמר [בכ"ז מ.],
 בן דקטן המוטל בעריסה מטורף
 אע"פ שאינו יכול לענות, ואף ללא

ה' אם לא הביא שתי שערות אפילו הוא גדול
 בשנים דינו כקטן עד שיצאו ו רוב שנותיו שאו
 יתברר שהוא פרים י ואם נראו לו סימני פרים קודם
 לכן דינו בגדול: הגה [ר"ד] ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא
 שכל שהגיע לכלל שנותיו ממוקין אותו כגדול ואמרין ז' לענין
 זה (ה') מסתמא הביא ז' (ש"ס) [ב' שערות]:
 ז' [ב' ס' א] אם התחיל אחר מהעשרה להתפלל (ט) [לברו ז'] ואינו יכול לענות עמהם (ד) או
 " שהוא ישן אפילו הבי ח מצטרף עמהם:

באשרי שאין שהיה באמירתו, על כן צריך אזהרה שלא להפסיק, אבל דהיא אם אירע שלא באו מנין עד אחר אשרי, והיא בשביל זה לא
 יחסר הקדיש. וכן נוהגים בכל יום באמירת תהילים צטקור בלא מנין, שאומרים אח"כ קדיש כשיצאו מנין, ופסיר עבדי, בן נראה לי:
 (ד) או שהוא ישן. צ"ל [ד"ה כמו שהגה מיימוניות פ"ט] כתב שמהר"י ב' ר"ב של הבי' המניח דין זה, ויליף ליה מהך רישא דהכא,
 דאינו יכול להתפלל עמהם ואפילו הכי מטורף. ותמוה ליה דשאני צרישא דאע"פ שהוא מתפלל ואינו יכול להפסיק ולענות עם הצטור,
 מכל מקום יוכל לשמוק ושומע כמו שכמו לקמן סימן ק"ד ע"פ ז', מה שאין כן בשן. ובצ"ל הביא עוד בשם האגור [סימן
 רנ"ב] בשם מהר"ל [ש"ס סימן ק"ג] דרלה מתחלה ללמד דמטורף הישן עמהם, כיון דלרבי יהושע בן לוי גמרא [בכ"ז מ.], בן מטורף אפילו
 קטן המוטל בעריסה. והוא ביותר תמוה, דהא אף לא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי כמתבאר לעיל מזה צ"ל [ש"ס], ואפילו ר"ם [במסופות
 שם מ.], ה' ד"ה ויליף [ש"ס] שפוסק כרבי יהושע בן לוי, מכל מקום לא רצה לעשות מעשה כדברי ע"מ, ואף ניקוס ועשה מעשה. ויותר מזה
 שנדמה מילתא למילתא, מה ש"ל עליו דלמא שאני ישן שהוא גרע מקטן, דאין צ' קדושה, כמו שכתב צ"ל [ב"מ ד'] [ד"ה ומשמע מדברי
 בשם הוהר"ם [פ"ה ק"ה], בן דסקלף מיינה נשמחא ולא היה בכלל קדושה, דטעמי טעמא דמוחא ורות מסאכתא שריית עלוהי. ומו נראה
 לענין דלפילו רבי יהושע בן לוי מודה דלא יטורף, כיון דלפטר להטיר אותו משננו למה נצרכו אותו כשהוא ישן לכחמה, ולא דמי
 לקטן שאי אפשר לעשותו גדול, ולא דמי למה שכמו [ב"מ ד'] כל הראוי לבינה וכו', דשם מיייר לענין עיכוב אם כבר עשה כן,
 מה שאין כן דנעשה כן לכחמה במילתא דלית בה ריעותא יש לפנינו למקנו, אף זה אלא חימה. ועוד כמו באגור שם צ"ל, נהי
 דכתב הר"ש [ש"ס כ"ד סימן י"ט] דלרבינו עשרה דליתיה, מכל מקום חזין דנהגו לעלמא לצרף אע"פ שמשמיש שיחת סולין, אע"פ דלבי
 מגמגם, דשמא [ב"ה] כל הראוי לבינה וכו', עכ"ל. יש להפליג על זה, דהיאך מביא ראה מן השוטים האלו שעושים אסור בהפקת
 שיחה בגולה אשר גדול עונם מאד. ובאמת אני אומר שחלינה להצטרף עם אנשים פושעים כאלה (אם פושעים כאלה) כשאין מנין
 וולתם, קל וחומר שלא ללמוד מזה היסור לישן כלל וכלל. ומו דהא כבר קבע צ"ל [ב"מ ד'] [קכ"ה] [ב"מ ד'] דאם אין ט'

ז' [ב' ס' א] אם התחיל אחר מהעשרה להתפלל (ט) [לברו ז'] ואינו יכול לענות עמהם (ד) או
 " שהוא ישן אפילו הבי ח מצטרף עמהם:

צינונים לר"מ"א

י) מהר"ק שורש מ"ט
 [בס' ר"ש פ"ה המסכת]:

הגהות והערות

- ב) תוספת מהדומה
 קראש' ע"כ:
- ג) ועיין שם בס' סימן
 ה' אות ה':
- ד) תוקן מהדומה
 והארש' מל"ז:
- ה) תוקן מהדומה
 והארש' מל"ז:
- ו) בדפוסים שלפניו ז"ל
 הערה זו על מש"כ הט"ו
 לעיל "ול"ד למ"ש כל הראוי
 לבינה כ"י, וזה אינו, דהסם
 כתב הט"ו דישן משני ראי
 לבינה, ולא כמ"ש הלשון
 שרד. אמנם כדברי ש"ס על
 מש"כ הט"ו דשמא כל הראוי
 לבינה:

ע"כ דהיא אם אירע שלא באו מנין עד אחר אשרי, והיא בשביל זה לא
 יחסר הקדיש. וכן נוהגים בכל יום באמירת תהילים צטקור בלא מנין, שאומרים אח"כ קדיש כשיצאו מנין, ופסיר עבדי, בן נראה לי:
 (ד) או שהוא ישן. צ"ל [ד"ה כמו שהגה מיימוניות פ"ט] כתב שמהר"י ב' ר"ב של הבי' המניח דין זה, ויליף ליה מהך רישא דהכא,
 דאינו יכול להתפלל עמהם ואפילו הכי מטורף. ותמוה ליה דשאני צרישא דאע"פ שהוא מתפלל ואינו יכול להפסיק ולענות עם הצטור,
 מכל מקום יוכל לשמוק ושומע כמו שכמו לקמן סימן ק"ד ע"פ ז', מה שאין כן בשן. ובצ"ל הביא עוד בשם האגור [סימן
 רנ"ב] בשם מהר"ל [ש"ס סימן ק"ג] דרלה מתחלה ללמד דמטורף הישן עמהם, כיון דלרבי יהושע בן לוי גמרא [בכ"ז מ.], בן מטורף אפילו
 קטן המוטל בעריסה. והוא ביותר תמוה, דהא אף לא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי כמתבאר לעיל מזה צ"ל [ש"ס], ואפילו ר"ם [במסופות
 שם מ.], ה' ד"ה ויליף [ש"ס] שפוסק כרבי יהושע בן לוי, מכל מקום לא רצה לעשות מעשה כדברי ע"מ, ואף ניקוס ועשה מעשה. ויותר מזה
 שנדמה מילתא למילתא, מה ש"ל עליו דלמא שאני ישן שהוא גרע מקטן, דאין צ' קדושה, כמו שכתב צ"ל [ב"מ ד'] [ד"ה ומשמע מדברי
 בשם הוהר"ם [פ"ה ק"ה], בן דסקלף מיינה נשמחא ולא היה בכלל קדושה, דטעמי טעמא דמוחא ורות מסאכתא שריית עלוהי. ומו נראה
 לענין דלפילו רבי יהושע בן לוי מודה דלא יטורף, כיון דלפטר להטיר אותו משננו למה נצרכו אותו כשהוא ישן לכחמה, ולא דמי
 לקטן שאי אפשר לעשותו גדול, ולא דמי למה שכמו [ב"מ ד'] כל הראוי לבינה וכו', דשם מיייר לענין עיכוב אם כבר עשה כן,
 מה שאין כן דנעשה כן לכחמה במילתא דלית בה ריעותא יש לפנינו למקנו, אף זה אלא חימה. ועוד כמו באגור שם צ"ל, נהי
 דכתב הר"ש [ש"ס כ"ד סימן י"ט] דלרבינו עשרה דליתיה, מכל מקום חזין דנהגו לעלמא לצרף אע"פ שמשמיש שיחת סולין, אע"פ דלבי
 מגמגם, דשמא [ב"ה] כל הראוי לבינה וכו', עכ"ל. יש להפליג על זה, דהיאך מביא ראה מן השוטים האלו שעושים אסור בהפקת
 שיחה בגולה אשר גדול עונם מאד. ובאמת אני אומר שחלינה להצטרף עם אנשים פושעים כאלה (אם פושעים כאלה) כשאין מנין
 וולתם, קל וחומר שלא ללמוד מזה היסור לישן כלל וכלל. ומו דהא כבר קבע צ"ל [ב"מ ד'] [קכ"ה] [ב"מ ד'] דאם אין ט'

ערך לחם למהרי"ק

פ"ה ה' [דינו בכפון]. אם הגיע לכלל שנים חוקה שהביא שתי שערות מן המס:

שערי תשובה

לשייר מזמור כו', והוא הרין בלימוד. כתב באליה רבה [ש"ס] שיש להחמיר
 ללמוד מעט כשבאים המנין: (ח) מסתמא. עיין באר היטב. ומשמע דלענין
 חיובא דאורייתא אינו מועיל. ובאמת דעת הרבה פוסקים דחוקה דרובא [נהי
 פ.ח. ב' ה"ו דאורייתא. ועיין לעיל סימן ל"ט [ס"ק א] מה שכתבתי מדברי הנודע
 ביהודה מהדורא תניא [א"י סימן א] ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע [סימן
 מאו] באריכות בענין זה. ומה שכתב [באר היטב] ועיין סימן נ"ג ס"ק י"ג, ששם
 כתב שכתחלת היום שנוהר יום אחד קרינין, ור"ל מתחלת בניית הלילה של
 היום שנוהר בו זה מיקרי התחלת היום, וכן כתב הבי"ח להור"א [שו"ת] סימן
 קמ"ה דמיד שהחשיך נעשה גדול, אף שעדיין אין י"ג שנה משעה שנוהר,
 ע"ש. ועיין בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניא [א"י סימן א] ור"י שכתב שפסח
 המנהג כהמג"א [סימן ג' ס"ק ג'] דחייב כשחשיכה ליל שנוהר בו נעשה בו
 מצוה, ואין לזוז מהמנהג, ע"ש. ועיין במג"א סימן ס"ט ס"ק ד', ושם הראה
 מקום לסימן רל"ו: (ט) דבדו. עיין באר היטב. ובבב"ר יוסף [א"ח ז'] כתב
 ג"כ להחמיר כהט"ו, ויש לעוררו שהיה עכ"פ מתגמם. וכתב באליה רבה
 [ס"ק ז'] בשם הרדב"ז סימן קמ"א [ה"ד סימן אלף שיב] שאם התפללו עשרה כל

ביאור הגר"א

א"ח ז'. ואפילו בלא חומש, וכיהש מתירין הג"ל [ס"ק ח]: [יד] [פ"ה ה. הגה]
 ופירושו כו'. וירושלמי פרק ז' דברכות [ש"ס] בראשית רבה פרשה צ"א שם, קטן
 עושין כו' והתני אין מדקדקין בקטן, אמר ר' סימן אמר ר' יהושע בן לוי
 לשני קטנים נצרכה א' ספק וא' קטן, עושין את הספק עיקר ואת הקטן לסניף,
 ופירש מתנות כהונה [רי"ה א"ן] בשם רש"י [שם במדבר ד"ה היטב]. דאין מדקדקין,
 אם בא לכלל שנים אין מדקדקין בשערות, ומשני דספק הביא הוא כגדול, ובלעזרו מצרפין לקטן ממש. אף שבגמרא [ברכות מ. א] פירשו להא דאין מדקדקין
 בקטן פורה, מנהגא דעלמא כהירושלמי, כנזכר לעיל [ס"ק ח]: [טז] [פ"ה ז'] אם כו' או כו'. כמו שכתוב שם [ברכות מ. ב] קטן המוטל בעריסה כו'. ואף מאן

לבושי שרד

י) מ"א פק"ו דתפילה. כ"ל, הא דלרבי י"ד הוא מדרבנן, וגזירה זוה ממנהלים
 שהביא הט"ו ס"ק א' הוא אסמכתא: (י) מ"ו פק"ד ב"ה הראוי דבינה ז'.

אוצר מפרשים

ז' [ש"ס פ"ה ב"ה] שתי שערות. נ"כ, לענין מוצא שורש דין זה מן מסכת סופרים
 סוף פרק [ר"ו] [ז'], דאיתא שם ואין קטן עולה מן המנין ברכו קריאת התורה

באר היטב

שפדו. ומיהו דוקא לשמוע צרכו וקדיש שהוא חיוב, אבל קדיש שאמר עליו
 לא יאמרו, מ"א [ס"ק ה]. וכמו צ"ל [ד"ה ומ"ש ר"ש] הא דמלרף על ידי חומש,
 דוקא כשנכתב על הגי'ל כספר תורה, אבל חומשין שלנו לדברי הכל אין מטורפין.
 ואלוהו וזע"א [ס"ק ב] כתב בשם וק"ט הגאון ז"ל הלכה למעשה שלא לנרף
 קטן. און איט מטורף לעשרה לכל דבר שנקדשה, מאחר ששפדו מכל
 המצוות, כנסת הגדולה [י"ד סימן שמה גה"ט] בשם גדול אחד ושיירי כנסת
 הגדולה סימן זה [סג"י אות ד], וכן כתב פרמ מטה אהרן חלק א' סימן י"ט
 ובמשנה שבת יעקב חלק ב' סימן כ"ה. ופרי חדש [אות פ] כתב דאם יש לו
 מי ששומע בשבילי, דאם רצה לקרות אף מומין צדו, מסתברא דהיא דמלרף,
 ע"ש. ועיין בלקט הקמח דף י"ד ע"ג: (ח) מסתמא. ר"ל, לענין חפלה
 שהיא מדרבנן, [מ"א ס"ק ז]. ועיין לעיל סימן נ"ג ס"ק י"ג מה שכתבתי שם
 בשם הקמ"ע [ט"ר סימן לה ס"ק ב] והש"ך [ש"ס ס"ק א]: (ט) דבדו.
 דוקא א' ולא שנים, מ"א [ס"ק ט], דלא כהר"ל"ם. וכן גבי דוקא אחד ולא

הגהות רעק"א

ג) [מג"א פק"ו] דתפילה הוא דרבנן. וכן כתב משום הראש"ם חלק ב' [מ"ט
 עמוקים] סימן ל"ח: (ד) [ש"ע פ"ה ז'] ואינו יכול. ואונן אינו מצטרף לעשרה,
 עיין בב"י ב"ר"ד סימן ש"א [סוף ד"ה ובענין ההבדלה] וכתב בכל בו וכו' ואינו
 יודע למה יביא וכו', ע"ש:

אף שבגמרא [ברכות מ. א] פירשו להא דאין מדקדקין
 בקטן פורה, מנהגא דעלמא כהירושלמי, כנזכר לעיל [ס"ק ח]: [טז] [פ"ה ז'] אם כו' או כו'. כמו שכתוב שם [ברכות מ. ב] קטן המוטל בעריסה כו'. ואף מאן

לבושי שרד

י) דהשם שיחת סולין ראי לשמוע, מה שאין כן יין ל' דנקרא אינו ראי
 לבינה, אע"פ דלפטר להק"ט, מכל מקום נגד השם מיקרי יין אינו ראי לבינה:

אוצר מפרשים

וקדיש, עד שיהא בן י"ג, ואין נבדקין באלו, כן צריך לומר לענין ע"כ:
 [בית מדרש, א]

8

ג. הגה מימיונות שם
 ג. בסם הר"ם סט:
 ס. חטובת מהרי"ל
 וסוף סימן קו:
 ס"י. שו"ת מהר"ם
 מרוכבניג דפוס פרלא
 סימן פקטו דפוס וטוב
 סימן רב:
 ס"י. כ"י ד"ה מלאחי
 מהיה דמגינה ג. ג.
 ע. מרדכי בהגהת
 ימנות [רמז קטז] מהיה
 דנכח מלעיל דף ק"ג
 [ע"ד ומירושלמי כוסות פ"א
 סוף הלכה ט].
 פ. האגור במדושין
 [במדיומי פסוק [פסוק] ובי"י
 ד"ה כסוב בספר] מהיה
 דערסין דף ל"א [ע"י]:
 ג. ספר המנהיג סימן
 ע"ט בשם רש"י [פסוק]
 הנהו סימן קל [פסוק]
 מימיונות דפוס קוסטא
 מלכוד מורה סוף פ"ו בשם
 הרקוב ויר"ש סימן קסג בשם
 מהר"ם מרוכבניג דפוס
 דפוס וטוב סימן קז]:
 ק. שם בשם רש"י [שם]
 ותשובת הר"ב [שם]
 ומח"ס פתח מורה ג. ד
 והנהו מימיונות דפוס
 קוסטא שם בשם הרקוב ויר
 ד"ה כסוב בספר בשם משום
 הרש"א [ל']:
 ר. רי"ב נמשכה
 אלמנה [סימן טעל]:
 ט. פסחים פ"ה [ע"י]:
 ט. שם בפירוש רש"י
 [ד"ה מן האגף] ולדעת
 רבנו ירוחם [נתיב ג ס"ז
 מ, ד ויר"ד ונמשכה לדעת
 מר"ס קרק פסח ט, א].

קיימא לן הכי, היינו שאין השכינה שורה אלא על גדולים וכו'. ע"ש. ואם כן לוי נלכח מן הדין להיות כגדול, מה גבי קטן דוקא א' ולא ב', אף גבי יסן דוקא א' ולא ב'. וכתב מהרי"ל [שם] אע"ג דכתב הר"ש [שם] כלל ד סימן ט [דענין שיכונן ט'] לברכה הש"ץ כמו שכתב סימן קכ"ד סעיף ד', לא נהיגין הכי, דהא חייגין דלפניו מי שמיטה ואינו שומע מנתקף: [ט] נכון שהאחרים, ואם הוא יסן מעייר אוחז, ואם לא נלכח לעמוד אין צריך להמתין: י ושנת שלש עשרה אינה מעוברת. משמע דלס שנת י"ג מעוברת, אוחז שנוגד צאדק ראשון ועשה כן י"ג צאדק ראשון, וכן כתב בלעזת סימן תרפ"ה [סעיף א]. ונ"ע, דהא מי שנוגד בשנת פשוטה אינו נעשה בר מלוה עד אדר השני, כמו שכתב בהג"ה, [ה] ואל"כ גם זה אע"פ שנוגד בשנת העיבור, מכל מקום אשמקד היתה שנת פשוטה ועשה כן י"ג צאדק קסמ, א"כ לא מלאו לו שנת י"ג עד אדר שני, וכן משמע סוף ערכין [לג, א] דענין שנה חמימה, ומאי שנא שנת י"ג מכל השנים, דשנת העיבור צ"ע ח"ט. והכי אמרינן גבי ג' שנים שזמולותיה חזרין אם נמענה השנה גם חדש העיבור ככלל, דליתא חירושלמי [כחוסת פ"א הלכה ט] על פסוק [מהילים טו, ג] אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי. לכן נראה לי [ד] דנעשה בר מלוה צאדק שני, והוא דנקט ושנת י"ג אינה מעוברת, מילמא [ה] דפסיקא

ז. בשאחד מתפלל לברו [ט] נכון שהאחרים ימתינו מלומר [י] קדיש עד שיגמור כדי שיזכה גם הוא: [י] חרש המדבר ואינו שומע [י] או שומע ואינו מדבר הדין הן כמקחין ומצטרפים [י] אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הדין הוא כשומע וקמן: [י] לעולם הוא קמן עד שיביא שתי שערות אחר שיהיה בן שלש עשרה ויום אחד [י] ושנת העיבור בת שלשה עשר חרש: [י] אם נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו י ושנת שלש עשרה אינה [י] מעוברת אותו שנוגד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלש עשרה להיות בן שלש עשרה שנה ואותו שנוגד באדר השני יהיה בן שלש עשרה שנים כיון שהגיע אחד באדר של שנת שלש עשרה: הנה [י] ומי שנוגד צאדק ועשה בר מלוה בשנת העיבור [י] אינו נעשה בר מלוה עד אדר השני:

יא. [י] עבריין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה: [י] מנודה אין [י] מצטרפים אותו לכל דבר צריך עשרה [י] אבל מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם [י] אלא אם כן פירשו להחמיר עליו בדרך: [י] צריך שיהיו [י] כל העשרה במקום [י] אחד ושליח ציבור עמהם [י] והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ [י] דהיינו כשסוגר הדלת [י] ממקום [שם].

נקט. ומי שנוגד ביום א' דראש חדש כסלו, וכשנעשה בר מלוה חשון ספר, וראש חדש כסלו אינו אלא יום א', צ"ע אם נעשה בר מלוה כ"ט לחשון, דהא משמע נגדריס דף ט' [ע"י] דנאמתי יום ראשון של ראש חדש הוא יום ל' לחדש העבר, אלא שנלשון בני אדם קוראין אותו ראש חדש, וכן צאה"ע סימן קכ"ו סעיף ו' יש דעות שונות. ומכל מקום נראה לי דלא נעשה בר מלוה עד ראש חדש, דהא עדיין לא מלאה לו שנה [י] עד שיצברו כ"ט יום ממשון, דענין י"ג שנים שלימות, כן נראה לי. [י] ועיין מה שכתבתי סימן פקס"ט סעיף

ערך רחם למהריק"ש

סעיף ב בסוף [ושנת העיבור]. נולד צאדק והשלים שלש עשרה בשנת העיבור אינו משלים עד אוחז יום צאדק שני: סעיף ג שהוא שם וכו'. סוף לנכח אומות אם הוא צ"ע הכנסת של רכס ואם הוא של יחד מומר מכל גוואל ועיין סוף יורה דעה סימן ט"א:

ציונים לרמ"א

חשובת מהרי"י מינן סימן ט':
 עמרת זקנים
 [ד] נכון שהאחרים ימתינו [י] וכן י. עשרה וזולתו, וכן כשאחד מאריך בתפלתו, וכלבו שיש שרות להתפלל [כ"י ד"ה כסוב טגסה מימון פ"ה בסם הגהות מימיונות משילה פ"ה אה ט, ט. בשם הר"ם שו"ת מהר"ם מרוכבניג דפוס פרלא סימן קמט]:
 חכמת שלמה
 [סעיף י] אם נער אחד וכו' ושנת י"ג אינה מעוברת וכו'. נ"ב הנה גרסתי פסחים דף כ"ה ע"ג אמר רש"י מלא ש"ה פסחים וכו' ק שנה [שמו] י. ה. שהא חמיס וכו' שנה בשעת שמיטה, נקבלה מהלכה מריקה מינ, פלמוד למר יהי, כל היוספין לא יהיה אלא חמיס וכו' שנה וכו' ומי אלכ מדי דכעטע שמיטה ק שנה וכעטע מהלכה חריקה ק שמיט, אמר רש"י וז"ל אמרתי שנת פסולת מקדיש, ע"כ דברי הגמלה, ועיין פירוש רש"י, והנה לנארה היה קשה ל', מה קושיא, הרי משכמת לה שנטול בראש חדש וכו', וא"כ לא ילאה לו שנתו עד ראש חדש יוסן הבג, ויוס' ל' של אדר [א] בלו עדים חמלה לקדש, והיו פסחים שיהיה משום ועדין לא ילאה שנתו עד יוס מחר שיהיה ראש חדש, וא"כ בשנת שמיטה היה כן פסחים ליריקה בלו עדים, וקדשו יוס דין את האדשה, וא"כ כתי הי' יוס ענה שניה, מיה' י' י' למר דזה אמרין אנלי' מלאא למפרע דלף בשעת שמיטה

ביאור הגר"א

דפליגי, משום דקטן ולא בר מצוה הוא, הגהות מימיונות [פתלה פ"ח אות ט]: [ט] [פסחים ט] חרש כ"ר אב"ל כ"ר. חגיגה ב' ב': [י] [פסחים ט] וצ"ל כ"ר. נדה מ"ז ב' ל"א: [י] ושנת העיבור כ"ר. כמו שכתב בירושלמי פרק קמא דברכות [הלכה ב] אמר ר' אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר [מהילים טו, ג]. בת ג' שנים ויום א' ונמליכין בית דין לעבור, הבהוילם חחרים, ואם לאו אין הבהוילם חחרים, וזהו שכתב בסעיף [י] בהג"ה ומי שנוגד כ"ר: [ט] [פסחים יא] עבריין כ"ר. כמו שכתב בסנהדרין מ"ד א' דבקרדושתיה קאי, ואף שפסול לעדות [שם כו, א], הלא הנשים מצטרפות לזמן אי לאו משום פריצותא [ברכות מה, ב], וכתי' מצטרף לזמן אע"פ שעובר אדרבנן, וכמו שכתוב שם [ברכות מ"ז ב']. ומה שכתוב בריש פרק ו' דברכות [מה, א] אכל טבל כ"ר, דוקא לזמן שאין לה קבע, כמו שכתב הראב"ד [ברכות א, א], ודוקא באותה סעודה כמו שכתב ריב"ש סימן קע"ב, ע"ש: [כ] [פסחים יב] מנודה כ"ר, דהוה לשון נידוי שנובדלין ממנו, כמו שכתוב בפרק ו' דבבא מציעא ג"ט ב' כמדומה שחבידן כ"ר [ל' ומתרגמין ויקרא יב, ב] נדה דוחה, רחוק סאובתה, שם [ברכי"ש]: [כא] אב"ל כ"ר, ולא מצינו אלא כ"ר אמות: [כב] אלא אם כן כ"ר, ידש רשות לבית דין להחמיר מה שירצו עליו, כמו שכתוב בפרק ג' דמועד קטן [טז, א]: [כג] [פסחים יג] צריך כ"ר, מההיא דעירובין צ"ב ב' וההיא דפסחים פ"ה ב', ופירשו תוספות שם [עירובין ר"ה תשעה] ושם [פסחים ר"ה וכן] ובראש השנה כ"ו ב' [ר"ה ושמן ובטוטה ל"ח ב' [ר"ה מחיזה], דשם [כפסחים] מיירי לענין לענות קדיש וקודשה כשיש עשרה בלעדי, כמו שכתוב בסעיף כ', וההיא דסוף פרק ג' דראש השנה שם, בשופר ומגילה דאין צריך י': [כד] והעומד כ"ר, פסחים שם, ואע"ג דקיימא לן כ"ר והלכתא כותיה, ועוד סוגיא דטוטה שם כותיה, מכל מקום כהא לא פליגי ארב, כנזכר לעיל [פ"ק כג]: [כה] [פסחים כ"ר, רבינו ירוחם [נתיב ג ס"ז כו, ד], וכמו שכתוב שם [כפסחים] הא גופא קשיא כ"ר לא קשיא כ"ר, וטבירא

הגהות רעק"א

[ה] [פסחים פ"ה] וא"כ גם זה אע"פ שנוגד. מיין קרק [ה]עלה [שירי קרק] על ירושלמי פרק א' דמגילה הלכה ה' ד"ה הלא אמרתי: [ו] [שם בא"י] דנעשה בר מצוה באדר שני, והפרי חדש [אום ין] כסב דהר"י מינ"ץ [סימן ט] כסב להלכי דנעשה בר מלוה צאדק א', ועיין פסוק מעיל זקקה סימן כ"א: [ז] [שם בא"י] ועיין מה שכתבתי סימן תקס"ח, ואם כשנוגד בראש חדש כסלו היה חשון ספר, ועכשיו כ' ימים ראש חודש כסלו, נעשה בר מלוה ביום א' דראש חודש כסלו, ק כסב דה"מ [שו"ת סימן קמא]:

לבושי שרד

[י] רמ"א סעיף י' אינו נעשה, אע"ג דכבר כתב כן המהמר סעיף ט', מכל מקום הוה למינה דוקא שנוגד שנוגד חרש כ"ר וכן ושנת י"ג מעוברת אין נעשה בה מלוה עד ראש חודש יוסן, אבל נולד בראש חודש אדר הוה למינה דנעשה בר מלוה בראש חודש ראשון, קא משמע לן דאדר ראשון

אוצר מפרשים

[ו] שו"ת פ"ה כל העשרה. בקי"ק א' הספרי תורה מנחתם בארגו למעלה מעשרה, ולמטה הוא מקום חלול ומכוסה בקרשים, ולסיבת צרות העיר נזכרו שם כ' וגי' יחיד מגולה וכניהן כהן א' מענה יש להסתפק אי מצטרפין לעשרה, וכן אי המחיצה פוסת הכהן מנשיאות כפים, והעלה בחשובות פנים מאירות חלק כ' סימן א' דאם אין המחיצות מגיעות לחקרה מחד הסמי"ק [סימן רפב] להרש"א [ש"ת ח"א סימן צו] דאין מצטרפין כמו כן לענין נשיאות כפים דהא ליכא עשרה בלשכה: [אשל אברתה, ט]

[ה] שו"ת פ"ה [אם נער וכו']. נ"ב, עיין תשובות חתם סופר אור"ח סימן י"ד [השווא שם צרה לחלק בין בר מצוה ליא"צ, דין על פי זה דמי שמת באדר ראשון האי"צ שלו בחרש שבת של שנה פשוטה, והשיב חתם סופר דלא מחיליפין שבת באדר, כדאמרינן בראש השנה דף ט"ו [ג"א], והכי נמי דכוותיה. וזה ברור דמי שמת באדר ראשון בשנה מעוברת האי"צ באדר בשנה פשוטה, ועיין עוד בענין זה באריכות בחתם סופר אור"ח סימן קס"ג באריכות]: [חחם סופר]

אליה

הלכות ברכות השחר סימן נה

רבה

עג

סעיף ט

ח שלוש עשרה ויום אחד וכו'. עיין לעיל סימן נ"ג סעיף ז' וסעיף י' דלא כענין יום אחד גמור:

סעיף י

ט שלושה עשר אינה וכו'. וכתב עולת תמיד יש לתמוה דהא כתב לפני זה דאינו נעשה גדול עד י"ג וחודש עיבור בכלל, ואם כן למה נקט ושנת י"ג אינה מעוברת לכך נראה דלאו דוקא נקט, וכן נראה מדברי רמ"א מדכתב סתמא מי שנולד ולא כתב בלשון יש אומרים ודו"ק, עד כאן. וכתבתי באליהו זוטא שלא דק כלל בזה דתשובת מהר"י מינץ סימן ט' שהוציא דין זה פסק בהדיא דאם נולד בשנה מעוברת באדר ראשון, ובשנת י"ג נעשה השנה מעוברת נעשה בר מצוה באדר ראשון. ואף דפסק שם דנעשה בר מצוה באדר שני, היינו דוקא מי שנולד בשנה פשוטה או נולד גם באדר שני, אבל בנוולד באדר ראשון אמרינן סוף דיניה כתחילת דינא וכן מצאתי לקמן בלבוש סימן תרפ"ה, אלא שפסק כן מסברא דנפשיה ולא ראה לתשובה הנוכר לעיל, ואם כן מיושב הכל ודוקא כתב השולחן ערוך ולבוש ושנת י"ג אינה מעוברת, והיינו שכתב הלבוש לפיכך מי שנולד בשנת פשוטה וכו' דאם נולד בשנת העיבור נעשה בר מצוה באדר ראשון והוא ברור. שוב נדפס ספר מגן אברהם וראיתי בו נמי כדברי עולת תמיד ותימא עליו שלא ראה תשובת מהר"י מינץ. כתב מגן אברהם מי שנולד ביום ראשון דראש חודש כסליו וכשנעשה בר מצוה חשון חסר לא נעשה בר מצוה עד ראש חודש, עד כאן. ועיין סימן תרפ"ה ס"ק ה' ביארצייט הוא להיפך. כתב תשובת ב"ח סימן קמ"ה זה לשונו שהשנה שנער שנולד בו בראש חודש טבת היתה חסירה ועכשיו שלימה לית לן בה, עד כאן לשונו. נראה פירושו דבשנה שנולד היה כסלו חסר ולא היה רק יום אחד ראש חודש טבת ועכשיו כסלו מלא ויש שתי ימים ראש חודש טבת מכל מקום נעשה בר מצוה ביום ראשון דראש חודש טבת, ולי היה נראה לדעת מגן אברהם הנוכר לעיל דלא נעשה בר מצוה עד יום שני דראש חודש דיום ראשון נחשוב יום שלושים דחודש העבר ויש לחלק קצת:

י אלא אם כן פירשו. בזה ישבתי באליה רבה ליו"ד סימן של"ז דברי שולחן ערוך ולבוש שכתבו אם ראה בית דין לנדות שלא יזמין בשלושה ולא יתפלל בעשרה ולא ימולו לו בן רשאין, עד כאן. ותמה הש"ך הא בלאו הכי כל מנודה אסור בזימון ותפילה כמו שכתב בשולחן ערוך שם סעיף ב', עד כאן. וכתבתי דודאי כל מנודה אסור בזימון ותפילה אלא דהיינו להצטרף אותו לזימון או לעשרה אבל כשיש שלושה או עשרה בלעדו מותר להתפלל ולזמן עמהם דהא מותרין להתפלל בעודו בבית הכנסת לזה קאמר דאם ראה בית דין לנדות שלא יזמן בשלושה וכו', רצה לומר אף שיש שלושה או עשרה בלעדו יש להם רשות כמו שכתב כאן

שראה לנהוג כן, אלא שכתב יש נוהגין וכו' רצה לומר דבאיזה מקום שנוהגין כן מימים קדמונים שיש להם על מי לסמוך ואין למחות להם, אבל ודאי לא ראה במדינתנו לנהוג כן כאשר העיד הלבוש. וגם זקיני הגאון זכרונו לברכה שהיה זקן ויושב בישיבה יותר מחמשים שנה, וראיה ברורה לזה נראה לי דהא בסימן קצ"ט סעיף י' כתב רמ"א גופיה דאין מצרפין אותו לזימון כלל וכן נוהגין ואין לשנות, עד כאן. ואם כן כל שכן בתפילה דזימון קיל מתפילה כמו שכתב רש"ל וכן בב"ח אלא כדאמרן ודלא כמגן אברהם שכתב בזמננו נוהגין לצרפו על ידי חומש לקדושה וברכו וקדיש אבל לא לקדיש שאחר עלינו על כן דזה ודאי לאו מנהג ותיקין, והנוהגין כן הוא מכח שלא הבינו דבר רמ"א, ובר מן דין ראיתי רש"ל דף ג' הביא הרבה פוסקים לאיסור גם סיים יש להחמיר ולא להקל פן יצא מפינו קדושת השם בלא עשרה, וכן מצאתי בתשובת נחלת יעקב סימן ט' שפסק כדברי לבוש:

סעיף ה

ז לכלל שנותיו וכו'. פירוש שלוש עשרה שנים שלימות, ועיין לעיל סימן נ"ג סעיף י':

סעיף ו

ז אחד מעשרה וכו'. והוא הדין שלושה או ארבעה כיון שנשאר רוב שמכוונים תשובת רלב"ח סימן ט"ו. ומגן אברהם הקשה הא עיקר ראיית מהר"ל מאחר דאיכא מאן דאמר דקטן המוטל בעריסה מצטרף ואם כן דיו לבוא מן הדין להיות כנודן מה גבי קטן דוקא אחד ולא שתיים אף גבי ישן כן, עד כאן. יש לומר דשאני גבי קטן דליכא יקרא דשמיא לצרף יותר מאחד כמו שכתב בית יוסף. והנה הט"ז האריך לתמוה על מהר"ל דלימוד דישן מקטן הא לא קיימא לן הכי עיין שם. ולא קשה מידי כמו שכתב בבית יוסף דאפילו מאן דפליג זהו משום דלא בר קדושה עיין שם, גם שאר קושיות יש לדחות בקל, ומכל מקום לכתחילה יש להעיר אותו. כתב בתשובת רדב"ז סימן רמ"א אם התפללו עשרה כל אחד ביחיד פרח מנייהו קדיש וקדושה כדאמרינן גבי ברכת המזון וכיון דפרח מנייהו אף על גב שאחר כך נתחברו עשרה אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה, ואם חזור והתפללו הוי ברכת לבטלה דבשלמא היכא דאיכא מי שלא התפלל הוא מתפלל והאחרים עונין אמן, ואף על גב דקיימא לן דאפילו אחד מאותם שכבר יצא יכול לחזור ולהתפלל סוף סוף איכא מי שעדיין לא יצא ידי תפילה וכל ישראל ערבים זה בזה, אבל היכא דכבר יצאו כולם ידי תפילה נמצאו ברכות לבטלה, עד כאן דבריו בקצרה. וכן כתב בגליון מגן אברהם סימן ס"ט בשם הגאון מוהר"ר יהושע. ועיין לקמן ריש סימן קכ"ז עיין שם ודו"ק ועיין לקמן סימן ס"ט בבית יוסף וצריך עיון:

יין אחר ברוך קדיש לברכו בין הפרקים, אמצע הפרק, שלום:

צר אור, וכן יירש דאפילו ור עד אחר לדינא דהא התחיל אלא

כתב רמ"א, חר שהתחיל דהוא הדין נמי לרבנותא עיין. ולענין יאמר אלהינו חיד יאמרנו:

זו גומרין עד תחילו עלינו ו אלא מנהג אם התחיל קדיש עליו, חיובא, כמו ובדין דכבר ומרים קדיש ז קדיש וכן לו תיכף מנין זם סימן ס"ט ה' יש לחוש ק' א' הביא :

ו ספר תורה זין וכן כתב

וי נוהגין כן. משיין הנוכר ה אפשר על ברנו לברכה ז הדחק, וכן ו שלום או

אלישיב שליטיא, וכן במשוררין (כ) ניסן תשס"ח, קוניט יוסף חן (ד) שרעת הנריש ריש לנהוג ברעת השרע ושאר ראשונים וזוהיא בשרית המתביץ (דוב סי' מז) הגל שכן היה מורה ונא בת אהרן על מלת תאומים, וכן רעת הנרי"א הנקין בתשובות סי' אב"ל הנרי"א אויערבוך זצ"ל ביו"ד על כל מילה מהתאומים הנריצימית, וכאמור כן עשה הנאב"ד דנייטסהער וכרעת השי"ך.

וסף לצבור

מבין רובו כפול בתפילה בצבור ובשאר דברים שבקדושה

א

וא כשרע סי' ט"ז דמי שאין לו מנין להתפלל יכול לקבץ עשרה פרס על שמע, והיינו שאומר ברכו ואח"כ שברע עם קדושת ה' ומביא רכל זה כשיש פחות משהו שלא התפלל, דאם יש גם בצבור גמור ומצטרפים יחד עם ר' שהתפלל, ומתפלל א' ח"ל בקול בידו כל חרות השי"ך, ומובא במ"ב שם סק"ד ומבואר דין רובו כפול בתפילה, ומצטרפים ששה שלא התפלל עם ר' לזויות יחד צבור לעשות חזרת השי"ך.

התוסקים בעיקר תפילה בצבור, אם מועיל לצרף ששה לים עם ר' שהתפללו כבר לזויות נחשב תפילה בצבור, ודעת ברכה בה' תפילה סי' ו' והרבה מוסקי זמנינו דאין חילוק בין שי"ך לעיקר תפילה בצבור, ע"י מנחת יצחק ח"ט סי' ו' וחלקת י"ט סי' קל"ח ובבית ברין כלל י"ט סי' ג', אמנם עיין שו"ת י"ד אליהו ב"ר רג"ל זצ"ל ובאגרות משה אהרן ח"א סי' כ"ח ובתשובות עול"ת סי' ק"ד ברעת הנרי"א [וכן מנו בשם הנרי"א דלתפילה בר"ך עשרה מתפללין, ולא מועיל ששה מתפללין מדין רובו ע"י לדעתם מ"ש מחזרת השי"ך רמפורש במג"א דמי בששה תפילין לעשות חזרת השי"ך כיון דרשה ה"י רוב ציבור החשיבא דה"י.

אמרי' התוסקים, הודות וא"ר המובא במשנה בורה סי' נ"ה דס"ל רלענין קדיש וקדושה יש לצרף ר' העומדים באמצע (שאין יכולים לענות) לשה עונים, ואף דקיום וקדושת י"ד קדיש וקדושה הוא ע"י עניית הציבור מ"מ ששה עונים מתוך

וא"כ במילה, אם הוא מצי למול שני תינוקות ע"י שני מוהלין, הלי' מילה שעל האב הוי מצוה ראונה בשליחות, וצ"ח לדברי הקצות"ח דאם יש שליחות במילה תו לכא ה"ך דינא דאין עושין מצוות הבילת' ולמבואר לעיל הינא דאחר מל', ולא הוי שלוחו של אב אלא ה"י המצוה על ב"ד (לדעת הגול מרכבה הנ"ל), אף אי נימא דאין שליחות במילה מי"מ ליכא הנא איסור עשיית מצוות הבילת' ומש"כ החשיבא הוא מצוה ובי"ד למול כל העולים הישראלים, ותצ"ח רמבואר לעיל ברעת הריב"ש והחשיב"ץ רמצוה על האב למול כל ז"ל והאור שמה אולי לשיטתו בסוף הל' מילה, שחולק על הריב"ש שכן לדמות דין בדיקת המג' למילה, וכמו שיש לו לברוך כל רשות כ"ך ע"י למול כל זכר באנשי ביתו, והאור כתב שאינו דומה, דהתם הבה"ט משום לא יראה, ואם יהיה לו כוונת המג' אחר ה"י עדיין לא יצא מצוותו וכאילו לא ברך כלל דמיא והוי מצוה אחת, אבל כאן במיתק"א הנימול יצא י"י חובתו וכו' נעשית המצוה אף אם לא מל את חמ' משגי' כבדיקה שצריך לברוך רשותו מהמג', וכל רשותו אף אם נ"ש אלקי בתים הוי מצוה אחת ומיזה חלכה סיים האר"י ובר"י באמ"י אמנם מי יבוא אחרי המלך [ר"ל הריב"ש] וכן פסק בש"ע, וע' השב"ץ סי' ט"ז שפסק כן.

ועוד יש לדע"י שדברי האור שמה נאמר אליבא דרמ"עם שכתב"ד ש' והתוס' סוטה ח'. ואיסור עשיית מצוות הבילת' חבילת' הוי פשוט שנראה כמי שהיו עולי המצוות למשאי וממה לפרוק משאן א"כ לטעם שכתבו התוס' במדק (ח' ד"ה לפי) דהא דאין עושין מצוות הבילת' הוא משום דבעינן שיהא לכו פניו למצוה אחת ולא יפנה לכו ה"מ"ה כלומר לטעם זה אינו משום מיהו כפרקת משאי ומשילא אינו ע"י לדין שליחות במילה, אלא כיון שהמוהל לכו פניו למצוה שעושה, וא"כ כאן חסרון מצד המייחזות כוונת לכו של עושה המצוה בעת עשיית המצוה, א"כ כאן משום עשיית מצוות הבילת' חבילת' לטעם זה.

ועוד יש להעיר כאן מצד הברכה, וכשיע' י"ד (סי' רס"ח ט"ז) כתב"ד שיש לו שני תינוקות למול, יברך ברכה אחת לשניהם, ואפילו אם שניהם מלים הראשון יברך על המילה ועולה גם לשני, ויש להזהר שלא לעשות הפסק ביניהם ולסברת העול מקודש (הג"ל באות ב') לענין ב' לשהו וברמ"א ה' ברכות, ובי"ח דבעינן למעט ככל האפשר בהפסק ביניהם שוב אין כאן משום מיהו כפזוק משאן, הנא נמי גבי מילת תאומים כ"י רבעינן לכ"ד ברכה אחת לשניהם כ"ל הפסק ביניהם, ליכא הנא פשוט אין עושין מצוות הבילת' חבילת'.

אכן רעת השי"ך (שם סי' ט"ז) דמשום חששא דהפסק והיחס הילת' י"י לכ"ד ברכה נפידת לכל חינוק, וכן נהג הנאב"ד דנייטסהער מותר בצלאל ואקאו וזל"דה, וע' אוצר הברית ה"א במחילת הספר הע"י

ק"ח הנרי"א
בע"ה ר"ע
חזקוני ז"ל

אלים אינם שייכים כלל לתפילת הששה המתפללים, ולא נתחוו יחד
היא אחת לענין התפילה של הששה המתפללים. והיי כמו כ"ג דיינים
פנים ישבו לרוח הריא לא עשו כלום, לא נשאו ונתנו בידן ולא
ישו כלל לרדוף, אטו ארזי כשהי"ב פוסקים הי' פסק של הכיז כולו,
כפי' להחשב פסק של כל הכיז הוא רק כשכולם ישבו לרדוף.

זה מכוונר היטב רעת הפוסקים וס"ל ר"מ שלם ששה מתפללים עם ר'
עם לחשב תפילת ציבור, אמנם צ"ע אמאי מועיל לצרף ר' מן השוק
ב ציבור שמהייכונים את חזרת השיץ.

ב

ראו רביעקר ר"ן רובו ככולו יש ב' דינים נפרדים, ריעוין בקובץ
ה' להשטות ומסתפק בידן רובו ככולו, אם הכוונה דנחשב ממש
או דסי ברובו וע"ש ומכ"ח כצ"ש שני מהא דאיתא ביבמות עת
ה' הציצה דרובו ואינו מקפיד אינו חוצץ מן התורה, ואילו כולו ואינו
ה' חוצץ. וצ"ע דהא רובו ככולו ואמאי רובו ואינו מקפיד אינו חוצץ
התורה. וצ"ל דאף דרובו הי' ככולו מי' מ' אין הכוונה דהיי ככולו ממש
דסי ברובו, ולכן איש לענין הציצה ריש חילוק בין רובו לכולו ע"ש.
הענין מנח הוריות ג' א"ר יונתן מאה שישבו להורות אין חייבין עד
כולן שנאמר ואם כל ערת ישראל ישנו עד שישנו כולם, אריה ברי
זה מסתברא ובכל התורה כולה קי"ל רובו ככולו, והכא מתיב כל
ה' חוצץ וכן אפילו הן מאה, ולכסוף משיק הנמי לא כן דאף דכתיב
עדה י' רובו ככולו יעושה. ולכא"י הי' חלוי בספקו של הקובץ
ה' והנ"ל ומסקנת הנמי נראה ולא כדבריו.

ג רא"ה רביעקר דברי הקובץ הערות הם מוכרחים, דהא דאמרין ככ"מ
בכולו היינו דסי ברובו ולא דקא דנחשב ככולו, והא נראה לא כן
הוריות ה"ל היינו משום ריש שני דינים בידן רובו ככולו ובאשר
א"ר והרא"י אמ צריך דקא רובו או דגם מחצה ברוב, ובה"א נחלקו בזה
ד"ב כהנא יעו"ש, ועי"ש ריש נידון בנמי בעור אופנים של רובו ככולו,
א"ש ב"שבי"א דהיי נידון כללי בידן רובו ככולו האם מחצה ברוב.

דמה חסד לומר דמחצה ברוב, הי' ר"ן רובו ככולו הוא משום
הא כמאן לרוא, וזה שייך רק ברוב אבל במחצה הי' אין זה שייך
רק חלוי בהנ"ל דאם עיקר ר"ן רובו ככולו הוא שנחשב כולו ממש
עם דהמיעוט כמאן לריתא איכ"ז זה שייך רק ברובו ולא במחצה וליש
אם מחצה ברוב אכן אי נימא דרובו לא הי' ככולו ורק דסי ברוב
דסי נמי במחצה, דכ"ן דעשה חצי שהוא דבר חשוב הי' דגם נחשב
שה שחיתה כסימן וא"צ לשחוט כולו, והרא"י מדרוב סיג אף דגם רוב
היי כולו ממש. ומעשה אחרי שיש צד דמחצה הי' ברוב, ומוכרח מזה

ציבור מספיק מרדן רובו ככולו. וצ"ע מ"ש תפילת הציבור ר"מ
ככולו מענייית קדיש וקדושה דמועיל.

ב. ודנה ברעת הסוברים ד"מ רובו ככולו בתפילה בציבור עיין א"ר
משה אריה ח"א סי' כ"ח דהטעם פשוט דכ"ן דקבע מספר מסויים ל'
אנשים ובהכי הי' תפילת ציבור לכן לא מועיל בזה רובו ככולו, כמו
שיעור ר"מ בו רוב ברוב כזית וכדל', ורק כשאין שיעור ומספר מס'
כמו רוב כזית וכדל' מועיל רוב מרדן רובו ככולו. וצ"ע דאי אמאי מס'
חזרת השיץ מועיל לצרף ר' מן השוק, הי' נאמר שיעור של עשרה ור'
ציבור גם לחזרת השיץ. ויעוין בברכת שמואל יבמות סי' כ"א שם
מהנ"ח וצ"ל שאם יש תנאי של עשרה להתחייב בחזרת השיץ ל"כ ו'
ככולו דחסר בשיעור, וצ"ע לדינא ממישך המניא והפוסקים כמ'
וכנ"ל. ועי"ש ברברי האגנים שמחלק בין חזרת השיץ דלחזון שיעור ו'
להתחייב מועיל רוב, לעיקר ר"ן תפילה בציבור ר"מ רוב מתפללי
שיחשב תפילת הציבור, וצ"ב.

ועוד צ"ע בעיקר דברי האג"מ, דכ"ן דנאמר מספר של עשרה מתפללי
ל"מ רוב, דמאי שנא מסנהדרין דכ"ג דיינים וכשרובם פוסקים וצ"ח
הם מבריעים ונחשב הפסק של כל הכיז מרדן רובו ככולו, וכמש"כ ב'
הנ"ח ריש פ' המניח ובתשו' חתי"א אריה סי' קמ"ו. ולכא"י אין חילוק בין ל'
דיינים דמשוי ובה"א י"ד לעשרה דמשוי תורה ציבור, וכמו דבסנהדרין
סיג ברובם ובה"א י"ד להשנה נחשב שהציבור כולם מתפללין. וצ"ע
שרובם מתפללים הי' נחשב שהציבור כולם מתפללים עם ר' מן השוק לית
תפילת ציבור, ולא רמי לרוב כזית, דהא"י אין ככ"ח רוב כ"ג דיינים לפסק'
הרדן ורק משום שהכ"ג מצטרפים יחד לשם ב"ד מועיל רובם מרדן א"ר
ככולו ליחשב שהפסק יצא מכ"ד כולו, והיינו דהיכא דהנריך א"ר
בשיעור מסויים אלא על שם כזית כזית כזה מועיל רובו ככולו, והת' א"ר
הרוב מתחייב לדיינים אלא לתורת ב"ד ורובו של הכיז ככולו, וה'
בתפילת הציבור אילו היינו דנים על רוב של עשרה אנשים י"ל דבמספ'
ליש רוב, אבל הנדון הי' על שם ציבור שנעשה ע"י עשרה אנשים
הנמצאים כאן, וכשרובם מתפללים יש כאן רוב ציבור, ובשם ציבור
דמועיל רובו ככולו כמו בכ"ד.

ומה רצ"ל בהכרח לפי אלה וס"ל ר"מ רובו ככולו בתפילה בציבור
ולא רמי כלל דוב ציבור מתפללין לרוב דיינים בב"ד, דבכ"ד הי' מס'
שכל הדיינים נושאים ונותנים בידן ועכ"פ כולם יושבים בתור מושב ב'
ע"מ לרוח הדין, וממילא כשהרוב פוסקים הפסק יוצא מכ"ד כולו, וה'
מפני שצטרפו הדיינים ליחידה אחת ששמה ב"ד, אבל בידן תפילת
ציבור אין צירוף בין ששה המתפללים לר' שאינם מתפללים שיחשב
בתפילה זו שהתפילה היא תפילת הציבור כולו, דהא הי' שאלים

רובו ככולו בתפלה ובכריזם שבקורותיה

פתי איש ומיירי בעם ישראל ומה שתלוי ביצבור של כלל ישראל
בסתהדרין וייל רובו ככולו ממש.]
א. ידע ג' חלוקים ברין רובו ככולו א. היבא ריש שיעור ומספר
ש' זדאי לא טגי ברוב וכוונן אם התורה אמרה לאכול כות לא טגי
ורת כותי, ולא שייך לומר רחוי כאלו כולו ממש, דזה שייך רק
לד' דהפסק יוצא מחבורה שיהי להם שם ביד, אבל במעשה אכילה
לד' דהפסק של אכילה כותי ולא שייך לומר שנאכל כולו עיי הורב.
ב. דאין שיעור ומספר כגון גילוח ראש הנויר ולית פטר רחם ורוב
ק"ו שחיתת סימן, כל כדתי יל מרין רובו ככולו דטגי ברוב כותי ולא
שיעור מסויים, ואף ולא נחשב כולו ממש טגי ברוב. ג. בסתהדרין
ש' חלוקין בשם ביד או צבור וכו' יל דעיי פסיקת הורב הוי ככולו
זהו נלמד מרין אחרי רכיס להטות שנאמר בסתהדרין.

א

והנה ראש ושוכה למה ששאלנו לפי דעת הפוסקים לתפילת
הצבור עשרה מתפללים ולא טגי בששה, אמאי לענין חזרת הש"ץ
ש' ששה מתפללין אפשר לצרף ר' מן השוק אף שהם אינם חייבים
ות' הש"ץ. ולהנבאר נראה דתלוי כבי' הדינים של רובו ככולו,
דצבור מספר של עשרה אין לנו לומר דמספיק ששת' ולומר דעיי
הג' דעשרה מתפללים הוי ככולו וכדמצינו בסתהדרין, זה לא שייך כותי
לענין חזרת הש"ץ שהנודון כמה צריכים להיות בני חיובא, דזה ש'
ושתמש בדין השני של רובו ככולו, ואף שצריך מחייב של צבור טגי
שה' שלא התפללו לחייב בחזרת הש"ץ, וכיון דיש רוב של צבור ה"ז
לחיובא, ולי' כאן שיחשב ככולם חייבים ממש, דרק בעיקר תפילת
צבור דהמתפללים מהוים תפילת הצבור ונאמר דצריך עשרה לא טגי
שה' ולא דמי תפילת ששה עשר, משאיכ' בחזרת הש"ץ דהש"ץ
תפלל והנודון רק לענין התנאי דכענין ציבור של בני חיובא, בזה שפיר
לדעיי ברוב ציבור אכדמצינו לענין כמה דינים רטגי ברוב ולי' כולו
ש' וכדל.

ולפי כל זה יש להבין נמי דברי הרא"ש בתשובה כלל י' (מוכא בשריע'
א' ק"ד סי' ד) ולענין חזרת הש"ץ אף אי טגי בששה בני חיובא ומצדפי'
מן השוק מימ צריך שיהיי ט' עינים לתפילת הש"ץ וכלא"ה קרוב להיות
הכרחי לכטלה, ויעי' למה לא נזמא נמי ברין זה רובו ככולו. ולפי
הנבאר איש דעיקר תפילת הש"ץ היא תפילת הצבור והש"ץ הוא
לולתם (עיי' מה' ט' ק"ד סי' כ) ולזה צריך שהצבור ישמעו לתפילת
הש"ץ ויענו אמן רק עיי' נחשב הש"ץ שלהוים וממילא כיון שצריך
להחשבו מתפללים ה"ז בעיקר תפילת הצבור ולא טגי בששה מתפללין

ורובו ככולו לא הוי ככולו ממש, נראה דגם למסקנא דמתנה לא
ברוב מימ יל דרובו ככולו היינו דטגי ברובו ולא הורב נחשב כולו ממש
ד'. אמנם נראה דאף דככל הדינים דאמרין בהם רובו ככולו טגי
מ"מ בסתהדרין דכתב אחרי רכיס להטות וכשרוב הביד פוסקים
צריך לרין רובו ככולו, כדתי בוראי לא טגי בפסק שיוצא מרוב וכו'
אלא צריך שהפסק יצא מב"ד כולו, ובעי' דעיי' שרובם פוסקים יתי'
ככולו נחשב שהפסק יצא מב"ד כולו.

ובאמת ברין רובו ככולו מצינו ב' לפתות, עיי' נויר מב'. אמר מ' דהיינו
שגילחו שלא כתער או דשיירי שתי שערות לא עשו ולא כלום אמר
אחא ברי' דרב אקא אתא אומרת רובו כולו מראווייהו, אמאי מרין
רחמנא גבי נויר ביום השביעי יגלחנו ויש ריבוי דצריך לגלח כולו
בתוסין, הכא הוא דער דאיכא כולו הא בעלמא רובו ככולו עיי' ד'
ממה דמצינו מקור לרין רובו ככולו מרין סתהדרין דכתב אחרי רכיס
להטות ומועיל הפסק של רוב דינינים רק מרין רובו ככולו כמשי' תתי'
בר"פ המניח וכתשו' חתיש' אחרי טי' קימ, ויעי' למה צריך ב' מקורות הללו.

ולפי הנבאר יל דיש כאן ב' דינים ברין רובו ככולו, דראוי בגילוח שתי'
ראש הנויר אם הי' מועיל רוב לא הוי נחשב ככולו המעוה לגלח את
קמן דנשאר שערות, ורק היינו אומרים דטגי ברוב דהמעוה לגלח את
הראש מתקיימת עיי' גילוח רוב שערות, ומהא נלמד לעלמא ויל' חקן
רובו ככולו ונפקמ' לענין רוב שחיתת סימנים, רוב ליה פטר רחם, רק
כוס וכו'. אמנם מרין סתהדרין לומדים דיש רין רובו ככולו דהוי ככולו
ממש, דכפסק ביד לא טגי שרוב הדינינים יפסקו דצריך שהפסק יצא מב"ד
כולו ובעי' דעיי' פסק הורב נחשב שהפסק יצא מבבלם ויל' דרק כ"ד
דהפסק יוצא מן השם ביד יל דעיי' רובו הוי ככולו ממש, אבל בעלמא
נגין בהא דנויר שצריך לגלח שערות הראש שם הנודון על מציאות
הגילוח ואין סברא לומר דעיי' גילוח רוב השערות הוי ככולו מגילוח, ורק
הדין הי' אומר דטגי בגילוח רוב השערות וממילא איש דצריך ב' מקורות
אל לרין רובו ככולו במקום דטגי ברובו, ובי' להיבא דהוי ככולו ממש.

ו. ולפי"ז איש דברי הקובץ הערות הגיל מדברי הגמ' בהוריות א'
דחקובא הערות מוכר בענין חציצה אם חציצה ברובו הוי ככולו ממש,
ועי' דמוכח בגמ' ולא הוי ככולו ממש, וקשה מגמ' בהוריות דמשמע
דאף דכתב כולו הוי רובו ככולו ונראה מזה דרובו הוי ככולו ממש.
ולחיל' איש דבעלמא וראי לא נחשב רובו ככולו ממש ורק טגי ברובו,
והדין חציצה ברובו אף דלא הוי ככולו מימ נחשב חציצה מרתי' לענין
טבילה. אמנם בגמ' הוריות מיירי בסתהדרין ונחזרו ברין ביד ורובו הוי
ככולו ממש, ולכן אף דכתב שם כל העדתי יל דרובו ככולו וכמשנת'
[וגם מה שהגמ' מדרמא לוח הפסוק לענין גזירה שאין רוב הצבור יכולים

יצחק שלמה אלקוביץ

ל-44 תורה ומחייב אבני שי, לונדון

ר' האדם באדם רמו ישפך כי בגלם אלהים עשה את
(בראשית ט"ו) יליע אם חך קרא לישראל נאמר או לבי,
שאת נאמר גם לבי, דהלא נאמר אחר המבול.

הרמב"ם (פ"ב מהל' רוצח ד"ב) אבל השוכר חוזק להרוג את
או ששלה עבדיו והרוגו, או שכפת חבירו והניחו לפני הארץ
או כי והרגו החיה, כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועין הרוגה בידו
צומה לשמים ואין בתן מיתה בית דין ומנין שכן הוא הדין, שהרי
אומר שופך דם האדם באדם ידמו ישפך - זה ההורג בעצמו שלא
שליח, את המכה לנפשתיכם אדרוש - זה ההורג עצמו, מיד כל
אדרשו - זה הממטר חבירו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש
אדרשו את נפש האדם - זה השוכר אחרים להרוג את חבירו,
הוא נאמר בשלשון לשון ררשה, הרי ריגם מסור לשמים ע"כ.

הרמב"ם מלכ"ב כ"ה הרמב"ם (פ"ט ה"ד) כן נח שהרג נפש אפילו
במעי אמו נהרג עליו, וכן אם הרג מריפה או שכפתו ונתנו לפני ארץ
והניחו ברעב ער שמת הואל המיתה מכל מקום נהרג, וכן אם
זרחי שכול להחילו באחד מאביו נהרג עליו, מה שאין כן בישראל
אורה וברוי צ"ע טובא, דהרי קרא מיד כל היה אדרשוני הוי אזרחיה
לש בל דהלא נאמר אחר המבול, ונאמר בפסוק זה שככפתו לפני
לש ביה רק חוב מיתה לשמים, וכמו שנאמר להדיא "אדרשוני",
אך הרמב"ם דייקו חוב מיתה לשמים, וא"כ איך כתב הרמב"ם בתל
כ"ב דכי נהרג בכ"ד נמצא לפ"ז מבואר ברעב הרמב"ם דחך קרא
ועין דם האדם לישראל נאמר ולא לבי.

כ"ד העיר בזה במניח (מצוה ל"ד אות ז') וז"ל מבואר שם דאפילו ע"י
א בן כפתו והניחו ברעב או לפני ארץ וכיוצא בזה דבישראל פטור,
ל"ב נח חייב בכל ענין, והוא נ"כ אינו כשי"ס ר"ל, וכוונתו מצא באיזה
שם דייקם אלו, ונאמת קצת צ"ע, עיי' ר"מ (פ"ב מהל' רוצח ד"ב)
שוכר חוזק להרוג וכו' איך מבואר בתורה דאין כן נח נהרג על זה,
ומסקי הוה נאמר על בני נח, והוא פסק נאן רכפתו לפני ארץ או ברעב
לח חייב, ודיים שם: גם נראה לי דכן נח אינו מצוה, דלמלך מאן את
בש לפשתיכם, ולא נשנית כסויה, איך לישראל נאמר ולא לכני נח.

הנהגה כסויה כ' רמקור וכ"כ הרמב"ם שאם לא הרגו בעצמו רק ע"י
שוכר אדם אחר או ששלה עבדו חייב כוונתו שמים, הוא מדובר הנמי
דדושן מג חני האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש הוא חייב ושלוחו

יצחק שלמה אלקוביץ

ל-44 תורה ומחייב אבני שי, לונדון

ר' האדם באדם רמו ישפך כי בגלם אלהים עשה את
(בראשית ט"ו) יליע אם חך קרא לישראל נאמר או לבי,
שאת נאמר גם לבי, דהלא נאמר אחר המבול.

הרמב"ם (פ"ב מהל' רוצח ד"ב) אבל השוכר חוזק להרוג את
או ששלה עבדיו והרוגו, או שכפת חבירו והניחו לפני הארץ
או כי והרגו החיה, כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועין הרוגה בידו
צומה לשמים ואין בתן מיתה בית דין ומנין שכן הוא הדין, שהרי
אומר שופך דם האדם באדם ידמו ישפך - זה ההורג בעצמו שלא
שליח, את המכה לנפשתיכם אדרוש - זה ההורג עצמו, מיד כל
אדרשו - זה הממטר חבירו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש
אדרשו את נפש האדם - זה השוכר אחרים להרוג את חבירו,
הוא נאמר בשלשון לשון ררשה, הרי ריגם מסור לשמים ע"כ.

הרמב"ם מלכ"ב כ"ה הרמב"ם (פ"ט ה"ד) כן נח שהרג נפש אפילו
במעי אמו נהרג עליו, וכן אם הרג מריפה או שכפתו ונתנו לפני ארץ
והניחו ברעב ער שמת הואל המיתה מכל מקום נהרג, וכן אם
זרחי שכול להחילו באחד מאביו נהרג עליו, מה שאין כן בישראל
אורה וברוי צ"ע טובא, דהרי קרא מיד כל היה אדרשוני הוי אזרחיה
לש בל דהלא נאמר אחר המבול, ונאמר בפסוק זה שככפתו לפני
לש ביה רק חוב מיתה לשמים, וכמו שנאמר להדיא "אדרשוני",
אך הרמב"ם דייקו חוב מיתה לשמים, וא"כ איך כתב הרמב"ם בתל
כ"ב דכי נהרג בכ"ד נמצא לפ"ז מבואר ברעב הרמב"ם דחך קרא
ועין דם האדם לישראל נאמר ולא לבי.

כ"ד העיר בזה במניח (מצוה ל"ד אות ז') וז"ל מבואר שם דאפילו ע"י
א בן כפתו והניחו ברעב או לפני ארץ וכיוצא בזה דבישראל פטור,
ל"ב נח חייב בכל ענין, והוא נ"כ אינו כשי"ס ר"ל, וכוונתו מצא באיזה
שם דייקם אלו, ונאמת קצת צ"ע, עיי' ר"מ (פ"ב מהל' רוצח ד"ב)
שוכר חוזק להרוג וכו' איך מבואר בתורה דאין כן נח נהרג על זה,
ומסקי הוה נאמר על בני נח, והוא פסק נאן רכפתו לפני ארץ או ברעב
לח חייב, ודיים שם: גם נראה לי דכן נח אינו מצוה, דלמלך מאן את
בש לפשתיכם, ולא נשנית כסויה, איך לישראל נאמר ולא לכני נח.

הנהגה כסויה כ' רמקור וכ"כ הרמב"ם שאם לא הרגו בעצמו רק ע"י
שוכר אדם אחר או ששלה עבדו חייב כוונתו שמים, הוא מדובר הנמי
דדושן מג חני האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש הוא חייב ושלוחו

→

←

→

L

העבד האמיתי עובד ביום ובלילה
י"כ לי בני ישראל עבדים - זהו עבדים ממש לעבד אותו יום ולילה, ויניח אומות
העולם אינם כעבדים מכוונת. (כפי מלך לגמרי נלמדת משפיעות, ש"ס ט"ז)

כד והוא יצא ועבריו פאז והוא דלתות העליה געלות ויאמר אך מסך הוא את-רגליו פתח המקדש: פתח בה ויחילו עדי-כיש והנה איננו פתח דלתות העליה ונקחו את-הפפתה ויפתחו והנה אלנולם נפל אצרה מת: כי ואתה נמלט עד התמזמה והוא עבר את-הפלים והפלט השערות: כי וירי פבואו ויחזק בשופר פתח אפרים וירדו עמו בנגי-שאל מן-אנשי העמנו והשקות לשערתה: כי ויהי פיהתויה וחתק בשופר פתח דבית רישו

הוא יצא. אחר עש: ועבדיו. של ענלו נעתר שנינו ספלים זה: הששיריה. יער דק וכן שופר רגלי. עניד [הוא ים] לרגלה הם ועבד שקורין נגלי"ש נגלי"ש וטוב הוא להפנה ים הגוללים: (כס) עד ביש. עד עיפה כלומר והנה יש פבול וישים שנינו פלגות דקים קריון ללך: (כז) נבלים. נים. לשקומולוי נגלי"ש: שעה הפך אם שעה, אם היה השער כותש ד התמזמה. כמו עד שמעון נמסנו (מפ שינ עינ): (כח) וירי פבואו. שעה אם היס ו ים. אם האנה עד שמעון (מס צ ו) הרק נח נמקומו פלך נמנו: בדה אפרים.

פסוקי דוד

פסוקי דוד: (כד) והוא יצא. מן המסדה: אך פסר. ועה לומר אין רב רע אך עשה הוא צרכי: (כה) עד בוש. עד אחרי זמן הראוי להתעב בעשיית הצוד: את השפת. אשר היה בדם לפתח מן החץ: (כו) עד התמזמה. בעוד ששכבו והמתו עד בוש: את הפלים. אשר היה בארץ מואב ונמלט השירדה אשר היה מארץ ישראל: (כז) פבואו. אל ארץ ישראל: ויחזקו לעשות סימן להאספ:

רישיו

כד פסר. כמו מטר בעיר. כי הוא מן סיני. וכוש משה מן המרובע בשקל כנון: וקחו את צה לומר סיני רגלי. הוא לשון כבוד כלומר המפתח. כי מצאו אותו מבחין במקום שהיה אתה נפתח: (כה) וירי עד בוש. חרגם יונתן אורכו עד סיני. כלומר עד אשר בוש מאר. (כו) עד התמזמה. בעוד התמזמה: והשיריה. בוש הוא פעל עבר מתי הליץ בשקל אור.

כד והוא יצא ועבריו פאז והוא דלתות העליה געלות ויאמר אך מסך הוא את-רגליו פתח המקדש: פתח בה ויחילו עדי-כיש והנה איננו פתח דלתות העליה ונקחו את-הפפתה ויפתחו והנה אלנולם נפל אצרה מת: כי ואתה נמלט עד התמזמה והוא עבר את-הפלים והפלט השערות: כי וירי פבואו ויחזק בשופר פתח אפרים וירדו עמו בנגי-שאל מן-אנשי העמנו והשקות לשערתה: כי ויהי פיהתויה וחתק בשופר פתח דבית רישו

הוא יצא. אחר עש: ועבדיו. של ענלו נעתר שנינו ספלים זה: הששיריה. יער דק וכן שופר רגלי. עניד [הוא ים] לרגלה הם ועבד שקורין נגלי"ש נגלי"ש וטוב הוא להפנה ים הגוללים: (כס) עד ביש. עד עיפה כלומר והנה יש פבול וישים שנינו פלגות דקים קריון ללך: (כז) נבלים. נים. לשקומולוי נגלי"ש: שעה הפך אם שעה, אם היה השער כותש ד התמזמה. כמו עד שמעון נמסנו (מפ שינ עינ): (כח) וירי פבואו. שעה אם היס ו ים. אם האנה עד שמעון (מס צ ו) הרק נח נמקומו פלך נמנו: בדה אפרים.

פסוקי דוד

פסוקי דוד: (כד) והוא יצא. מן המסדה: אך פסר. ועה לומר אין רב רע אך עשה הוא צרכי: (כה) עד בוש. עד אחרי זמן הראוי להתעב בעשיית הצוד: את השפת. אשר היה בדם לפתח מן החץ: (כו) עד התמזמה. בעוד ששכבו והמתו עד בוש: את הפלים. אשר היה בארץ מואב ונמלט השירדה אשר היה מארץ ישראל: (כז) פבואו. אל ארץ ישראל: ויחזקו לעשות סימן להאספ:

רישיו

כד פסר. כמו מטר בעיר. כי הוא מן סיני. וכוש משה מן המרובע בשקל כנון: וקחו את צה לומר סיני רגלי. הוא לשון כבוד כלומר המפתח. כי מצאו אותו מבחין במקום שהיה אתה נפתח: (כה) וירי עד בוש. חרגם יונתן אורכו עד סיני. כלומר עד אשר בוש מאר. (כו) עד התמזמה. בעוד התמזמה: והשיריה. בוש הוא פעל עבר מתי הליץ בשקל אור.

כד והוא יצא ועבריו פאז והוא דלתות העליה געלות ויאמר אך מסך הוא את-רגליו פתח המקדש: פתח בה ויחילו עדי-כיש והנה איננו פתח דלתות העליה ונקחו את-הפפתה ויפתחו והנה אלנולם נפל אצרה מת: כי ואתה נמלט עד התמזמה והוא עבר את-הפלים והפלט השערות: כי וירי פבואו ויחזק בשופר פתח אפרים וירדו עמו בנגי-שאל מן-אנשי העמנו והשקות לשערתה: כי ויהי פיהתויה וחתק בשופר פתח דבית רישו

הוא יצא. אחר עש: ועבדיו. של ענלו נעתר שנינו ספלים זה: הששיריה. יער דק וכן שופר רגלי. עניד [הוא ים] לרגלה הם ועבד שקורין נגלי"ש נגלי"ש וטוב הוא להפנה ים הגוללים: (כס) עד ביש. עד עיפה כלומר והנה יש פבול וישים שנינו פלגות דקים קריון ללך: (כז) נבלים. נים. לשקומולוי נגלי"ש: שעה הפך אם שעה, אם היה השער כותש ד התמזמה. כמו עד שמעון נמסנו (מפ שינ עינ): (כח) וירי פבואו. שעה אם היס ו ים. אם האנה עד שמעון (מס צ ו) הרק נח נמקומו פלך נמנו: בדה אפרים.

פסוקי דוד

פסוקי דוד: (כד) והוא יצא. מן המסדה: אך פסר. ועה לומר אין רב רע אך עשה הוא צרכי: (כה) עד בוש. עד אחרי זמן הראוי להתעב בעשיית הצוד: את השפת. אשר היה בדם לפתח מן החץ: (כו) עד התמזמה. בעוד ששכבו והמתו עד בוש: את הפלים. אשר היה בארץ מואב ונמלט השירדה אשר היה מארץ ישראל: (כז) פבואו. אל ארץ ישראל: ויחזקו לעשות סימן להאספ:

רישיו

כד פסר. כמו מטר בעיר. כי הוא מן סיני. וכוש משה מן המרובע בשקל כנון: וקחו את צה לומר סיני רגלי. הוא לשון כבוד כלומר המפתח. כי מצאו אותו מבחין במקום שהיה אתה נפתח: (כה) וירי עד בוש. חרגם יונתן אורכו עד סיני. כלומר עד אשר בוש מאר. (כו) עד התמזמה. בעוד התמזמה: והשיריה. בוש הוא פעל עבר מתי הליץ בשקל אור.

שתשמו מוטפדי, נשאר עומד עד שישיי אמן שישיר¹⁵.

[ד] היה רגיל צהיות לו נר ששור דולק בכל יום ככה"כ בשעת תפלה. וגם היה לו נר ששור מיוחדא לשבת. ואם נשאר לו חתכה מנר שבת מוצאו היה מחזיקו והיה מדבכו על נר. החולף כשצריך לנר. וללא היה מספיק את עצמו — בפליחות דומים נוראים — מן הנרות הקטנים של בית הכנסת, רק היו מיוחדים משלו כשהיה צריך להם¹⁶.

פנתה ריינוס שמקדשיו ומבדליהו על היון כבה"כ. והוא היה רגיל קנות אותה המצות למה אותו היון לבית הכנסת¹⁷.

[ה] כשהיה מתפלל עם בחורים. בהדרגה אחר חזרת התלכה היה מדליק שם נר אחד קטן של ששורה. ואם שהה עם החזרה, פסוק לצאת הכוכבים מימי היה מתפלל תפלה המנוחה. ומייחזי ראה מפרק כל ככה"כ. איך יהי חלקו עם מכלימי שבת במבוא, ר"ל מפרק שישבו בין החורים ומחשכי לחד מפעור יום. ומוצאו שבת עם יושבי צפורי, ר"ל שישבו בראש החורים. אלא בני פבריא אם גם החשיך להם בין החורים מימי אחריו החורים עוד היום גדול ומעורר לא עבר שעת מנוחה. ואמרו שקבלה היה ביהו מרבו המוכהק מה"שי. ושיי שהיה להם או התפללו היה דמונה במקור רם, וכלם התפללו עמיה. רק שיצוי נוסחאות

שיצוי נוסחאות

ח. ששנה (4.3).
[ד] א. לל עמ (4.3.1). ב. מומק אומי למעלה פי"ג... (שם) לרושיו (1) פוקר נר עמ המעלה (3).
ג. הממל (7.1). ד. חוספה בני 4.3. ה. כעמ ורויע (1).
[ה] א. נמלו ממלו (פ. 5.4). ב. בודו כתיב: כעמ המעלה; נמקוס חנון (שכ"ט). ג. כתיב (3). ד. ומן — כתיב (2). 1. ופלו (4.3.3) עקן עמט (2) 6-5 שכת. 2. חוספה בכל כתיב: כלמט³.

14. כיכ בשם רבינו הרי"ם כתיב נר ונטי"ו מי נר סי"ק. כיהכילים ראה שיי"ע מי קור ספרו יג. מי"ם כנראה א. אלק המגיא כתיב נר סי"ק ו דיה שיש להמור לא רצה להגות מהתקיש. וראה לעיל בהל' פורים וכ"כ המשגיב שם סי"ק ח ויש לחוש לזכור סוף מי יא. ולקמן הל' מלה מי"ב. הממחורים אמנם בשבחה"ג על הטור ויש מי נו 3. וראו מור מי רטס ופי' רעה. כתב שורא נוגח כדברי המהר"ל, והביאו הבאר 4. כיכ בשם רבינו הא"י מי רטס סי"ק א ומשם הירש מי נר סי"ק ג. וראה בתשובת רבינו החושנה ושיי"ע במגיא בסוף מי רטס. [ה] 1. סבת קי"ח ב. וקפיד על זה כעמ רבינו.

15. כיכ האחרונים בשם רבינו, וראה מגיא תה"ל. אולם הא"י שם סי"ק ג הביא את דברי רבינו וכתב: לל נראה ויש להשיב על "ואמרו אמן" שלאחר יחבדו. וראה משגיב שם סי"ק ג. 1. וראה המשגיב מי קנא סי"ט שם במקור חיים שהביא חז"ן בשם רבינו. 2. אצ"ע שמתו לקרות דיה או להחמל מנר של סי"ב. עיי"ש.

זמן שמאריך שיצ בנינונין, או בשעת קדושה וקדישי. אמנם כשאמרו ציבור קרובין היה נזהר צומד ג"כ עמהם. וכן בשעת קריאת התורה בשבת היה לו חומש ששיין מתוכו אחר הקורא, ולא היה צומד אפילו בין גברא זמבראי¹. כשהגבירה התורה לצלף הויה משתחזקה נר הכתב ואמר ואת התורה ונו"ס. וכשהכתיבה לחיבה חלף במקומו שהיה יושב"כ בעד דרום של מנורה והלך אחריו לצותה עד אצל המנורה². [כשהיה אומר בעלינו לשבח קדוש וריק היה מקיא — עם אהה כמו שנוהגין העולם³].

כשיצא מבה"כ היה הולך וצומד אצל המנורה. ומשתחזה לצדו ואתה מה שאמרו והלך עד פתח כד"כ בפנימי ויהי משתחזה ויצא כמי שנוסף רשות מרבו ויצאו. ולא היה עומד לא קדישי לא זכרנו, אך כל קדישי שיצוי נוסחאות

1. כעמ ורויע (6.5.2.1) מעלנו (5) 6. שכת: ונמקוס (שכ"ט); חוספה ופי' למד נמקו כל עמ מעלה קדישי (2) והיה משיין נמקוס נעיל כל מעלה (6). 1. משפט זה מצא רק בכ"י 1. ח. מוקד לטעם נעלה (3) שכ"ט 4. חוספ — פני — כעמ ופסק ולשו ולמו... (6.5.2) 2. יא. כעמ נמל כעמלה (1). — הקותם — חלף למהל מקומו עממל עס עד המנורה (6.5.2) 3. יא. כעמ נמל כעמלה (1). 2. חוספה בכל כתיב... יג. ממקומו (פ. 5.4.2) 3. ממעלה (5) 4. ד. נמל מומל (6.5.2.1) ונמל קומ — מנוט — (6.4.2) 2. נמל המנו (3). 3. ח. ואלו עממל — עס עמם — עמ (1) 4. 2. 1. 5. 6. כעמס מלל כעמס (1). ח. עמס (3) 2. נמל המנו (2).

שיצוי נוסחאות

הנצרות. הנצורה מתקנה מסידור התפילה את הקטע של ישעה משהו וברי"ו. ואמנו ר' אבנר לפעמאן מלהחיון ממונה בעל ספר הנצרות בפיסר סי' שמה כתב נר זה שלא לרק בכה בשתחזקה עליו כברי להמנו מסבתו. וכן כתב אחריו בעל השליה בספר עמק בוכה חיי"כ מי מ. ויש הנימק שהיה נחת לך הוא קנה מנוחה ובראה לרקח מאי מספרי הירכותיו נגד הנצרים. (ראה באוצר היכרותי"ש של יג. איקושטיין במפתחות בעד "עליו").

13. ח"ל הדי' בסוף מי קול. "ומהר"ל בשעת יציאתו מבה"כ היה משתחזה מול הארון כולמור הנמנר רכבו. חו השתחזה כן כשחלף מקומו שישב שם" ביי. גם השתחזה כן כשחלף מקומו שישב שם" עכ"ל. והבין הנגיא כתיב קול סי"ק ו דומהה"ל עשה ג השתחזותה. א. כשחלף מקומו. ב. לפי הארון. ג. כעמ כיהכילים אמנם לפינוי כדפוס ובכתיב"י לא מצאנו רכב זה, וגם הדי"ם אין מנוחה לל עממס. ומה שכתב יודו השתחזתה עשה וכו' כוננו מה שכתב שיהי משתחזה מול הארון עשה ואת כשעמד כעמ ונר עמ השתחזה כשחלף מקומו שישב שם. ובכתיב"י מפורש בהוב השתחזה עמם שנית, וראה בשגיגי נוסחאות וצ"ע. ובשבת"ג בהגותה על הכ"י העתיק את דברי רבינו כמו בדפוס.

קלת מה שהצריך על רכו מהרי"ש שלא היה רגיל לעיין בספר המורם. 6. צ"ל באמצע הכרחה למד אבל שמוע את טוים כל בוכה וברכה. וראה משגיב סי קרב סי"ק יג. 7. ר"ל בזמן שאמשור ללמד. 8. ר"ל כשיגין השי"ע קדושה או קדיש. וראה במקור חיים כתיב סי"א שיש בדברי רבינו. 9. כן פסק השר"י כתיב קמו סעף א. ובכ"י מקיל ללמד בין גברא לגברא. 10. כי"כ בשם רבינו הרי"ם מי קמו המנוה משה מי רה. ומש בשבחה"ג בהגותה על הכ"י סוף מי קול. ובבוא הדיס שם. 11. במקום יצא אצל המנורה" יצא לפני ארון הקודש" וכ"כ הרי"א מי קמו, וכ"כ במטה משה מי רנו. אולם בשבת"ג בהגיא"ש העתיק את דברי רבינו כלשונם. וכתב שהמנורה היתה לפני הארון קודש. וא"כ היינו חו. 12. מנהג זה נזכר בכ"י ירי"י מי קמס סי"ק. יש לעיין שהיתה הורכו היה יודע לגויים ע"י מומרים שהלשינו על החורים שמקללים את משתחם (ור"ק בנימסרטי ישי"א). ואף יורקים עליו בשעת תפילות, ח"י מפלו מכל צדיק באוצרות מושבותיהם באורחפה

משבצות זהב

פרי מגדים

שמו

עמרת זקנים

אשל אברהם

כ"ח אותיות, ואמן קאי עניה על השיץ, יע"ש. ומהאי טעמא כתבתי בקונטרס קטן שלי דבי אמנים איני יודע מהו, דוודאי ב' הם תפלה, ויתגדל וודאי יהיה כך לעתיד לבא רק התפלה שהיא בחייכון בעגלא, ועל כן אין לומר אמן אחר שמה רבא. ובמקום אחר (סימן נא אשל אברהם אות ב) כתבתי מזה, ואי"ה במ"א (אות ה) אבאר עוד, עיין מה שאכתוב [באן] באות ג' מזה: (ב) ויש. עיין ט"ז. ובכנסת [הגדולה] בשו"ת הגה"ט אות ב) בשם מהרי"ל [הלכות תפלה עמוד הלח] דאין צריך לעמוד לקריש, יע"ש. וכן כתב הררכי

ב ולא יפסיק. עיין מ"א. עיין פרי חדש [אות ב] הקשה מסוכה ל"ט א' דרבא אמר לא יפסיק בין רבא למבדך ורב ספרא אמר לית לן נה, הכי מוכח כפירוש הש"י, ומוכח נמי דרשאי להפסיק. והמ"א כתב דהפסיק דלהגהות אשרי י"ל דקונר שס יהא שמה רבא מנדך ג"כ קאי לעיל, ואמר בין שמה לרבא אין להפסיק כלל כי דסוק הוא, אבל בין רבא למבדך אפי"ג דג"כ קאי דלעיל אמר רב ספרא דלית לן נה. אבל להר"צ דלמר דלא יפסיק בין רבא למבדך, הוא נגד הש"ס, דרב ספרא אמר לית לן נה. והנה התוספות בטובה וימנות (ק"ה) [קון ב' ד"ה רבא] הקשו דרבא דלרבא, דקונר לא אזה יבמי לית לן נה. וי"ל דאין נריך נגשימה אמת, ויזין דקיימא לן לכתולה חלילה יאמר נגשימה אמת ויעבד לית לן נה, הוא הדין כהן לכתולה ער"ס אין "להפסיק", נה נגשימה א' אין נריך כהן, דלא אזה יבמי גרע טפי יש לטעות לא אמתלה הפסוק ואלדנה אזה יבמי: ג בקור רב. עיין מ"א. ועיין מה שכתבתי בט"ז [אות ב] בשם אליה רבא כי יאמר נקול רס יומר מהמנדך: ד ויש. עיין מ"א. ויש לי מקום עיין מה, כהן כחב הר"צ עונה עמה, ובסימן קכ"ד כתב [סימן ג ס"ק א] כתב שאין להקל, ולעמוד: ד עונה עמהם. עיין מ"א. ויש לי מקום עיין מה, כהן כחב הר"צ עונה עמה, ובסימן קכ"ד כתב המהמר ספי"ג בלמן מפי רוב היתור הא ממיטוטא לא דהוא השש כעין אמן יתומה, ולא פליג [המ"א], ועיין ט"ז שס אמת ו'. והנה כהן יהא שמה רבא עונה אפילו מלא ליתר בסוף, כמו מנדך וכדומה עונה עמהם, ולא אמן, דלמן קאי על יתגדל דשיץ ולא שייך ליהא שמה רבא, ואין הכי נמי אס כל וואמרים אמן יודע על מה אומרים יענה עמהם כמו בסימן (קכ"ח) [קנדן] ספי"ג י"א וכה"ג שס. ומכל מקום דרכי משה [סוף אות ב] ומתה יגדל נה, כמו שאמר ש"ך יתגדל וכו' רמזיך, בשעה שטועין אמן יהא שמה רבא הקריה וכו' ומתמלא רחמים עלינו כדליתא צרכות ג, אן, ועיין טור. ועמה נמשל זה ואין אומרים כלל אף במקום שרשאי להפסיק, וואמרים אמן, וכבר כתבנו לעיל [משלוח זהב אות ב] מזה: ז ועתה, עיין מ"א. ובין ישמנה לומר, דהיינו בין ישמנה לקדיש, מטאיר בסימן נ"ד [פס"ג] דמפסיקין לפסוק דקדיש, ולמה לא יאמרו ועמה יגדל נה קודם שמתמלא

שהיינו מדבר בשעה ב' שהשיץ היה אומר ויכולו וצרכת מנן אמת ויתגדל, ע"כ. ובספר מטה משה סימן מ"א הביא בשם מדרש ששכס א' נמראה לתלמידו בלולם, וראה התלמד שהיה לו כתם על מצחו, ואמר לו מפני מה אירע לך כך וכו', אמר לו מפני שלא הייתי מזהר מלדבר כשהיון היה אומר קדיש: (ב) ספרך. מנדך. נקמן חמת הי"ה, ופחה חמת הי"ה. ופלה, נקמן חמת הי"ה, ע"ה. ולעיל, עיין כ"י, מ"א ס"ק ב] והבאר הגוי אשר לפני כהן לעלמי כלל וי"ו בשם חונת האר"י ז"ל, ודלא כמ"א ואיני קן, ע"ש [שער הכותם ענין הקדיש] יתנדך, כלל וי"ו, שם [שער הכותם] דלא כשל"ה [עניני תפלה ק"ש של ערבית ד"ה והנה טועין] די כרל, ב' פיסת. מן כל ברכתה, עיין בכונות [פ"י ע"ן ס"ה שער הקדישים מהדורא נמלא] ונד אהרן [הגה"ע] ויש לענות אמן אחר שמה רבא, ספר הכותות [פר ע"ן חיים שער הקדישים סוף פ"י]: (ג) קדיש. אמן יהא שמה רבא עתך טפי מקדושה ומחיים, על כן אס שמת קדיש קדושה או מחיים ולי אפטר לענות שיהם, יענה אמן יהא שמה רבא, נאר ענג, מ"א ס"ק א] וכן כתב בתשובת ש' למואל סימן ט'. כתב המ"א ס"ק א' נראה לי דאס יש שמי נמי נכסיות לפניו [ענין] "בלח נגעים לקדושה ובלח לקדיש שאמר י"ה, יל וענה קדושה, כי שס ישמע ג"כ קדיש אמר התפלה, עיין סימן ק"ט. ואס התמיל לענות קדושה לא יפסיק ט לענות אמן יהא שמה רבא, פרי חדש סימן קכ"ה: (ד) קדיש. דרכי משה בשם מהרי"ל לא היה עומד לקדיש, אף כל קדיש שפסוקו עומד היה נשאר עומד עד אמר אמן יהא שמה רבא, נמ"א ס"ק ד] וכן כתב השו"ת נכנס הגדולה [הגה"ט אות ב] אני נוהג נמי כמהרי"ל, עיין סימן נ"ה. וכן כתב בספר כוונות האר"י ז"ל ח"ל שם, מה שנתארתי מהירושלמי שניך לקום בעניני אמן יהא שמה רבא, עטות הוא, כי אנו מהירושלמי ממש רק חכם אחד עשאהו, ע"כ. ועיין מה שכתב המ"א [שם] וככוונות אמת שס הגה"ט [ח"ל] מה שמורי ז"ל היה נוהג הוא כי בכל הקדישים של אמר העמידה דשמרת מנחה ערבים היה נשאר עומד, ובכל מקום ואל חזרת ספר מורה, היה עונה ואמ"כ היה יושב, ע"ש. ועיין בספר ענין ומלכה [עמוד טס]. ומהרי"ל קרוג ז"ל כתב דקדיש ערבים של שס נה לעמוד:

(ב) ספרך. עיין באר היטב. ועיין ברכי יוסף [אות ה] דלפי מה שכתב המג"א [סי' ב] אין להפסיק לא בין שמה לרבא ולא בין רבא למבדך. יש לגרוס [בהגה] ולא יפסיק בין שמה רבא מנדך, והכי גרס בלי"ח [דברי חמדות ברכות פ"ג אות טא]. אך בדרכי משה [אות א] לא הזכיר כי אס בין רבא למבדך, ע"ש. ומה שכתב הבאר היטב מן כל ברכות, ובימים שכוהלים בקרישים וכו' ע"ש. ומה אין לומר מן, רק מכל, כדי שלא יהיה רק כ"ח תיבות, ע"ש. ולזה רמזו העונה אמן בכל כחו [שבת ק"ט, ב], ומה שכתב שאינו ככוונת לומר עלמא בלא וא"ו, המעין שם ימצא שכן הוא, וגם בשלמי ציבור [פא, ב] כתב כן לומר עלמא בלא וא"ו, ועיין ב"י [ד"ה כתב ה"ח] שזה היה דעת מהרי"ל אבהוב: (ג) קדיש. עיין באר היטב. וכתב ברכי יוסף [אות א] בשם מהרי"ל מלוכו [ש"ח כתי"י סימן יט] שכמתפללין בעזרת בית הכנסת בבי' וגי' מקומות, ובעוד שזה אומר בחייכון זה אומר יתגדל וכיבדא, ואי אפשר לענות ב' וגי' קדישים, יענה על הראשון דוקא, ע"ש. ויש למחות ביד הנהגין לומר הקדיש עם השיץ בשעה שהוא מנגן, וז"ל הרא"ש בחשובה כלל ד' סימן י"ט דבר משום הוא שאין לומר קדיש עם החזן, ע"ש. והביאו בשלמי ציבור [פא, א]: (ד) קדיש. עיין באר היטב. ומה שכתב דבקדיש ערבית של שבת יש לעמוד, עיין בשלמי ציבור [פא, א] שכתב שמהרה"ז בסידורו כתב דיש לקום בקדיש ברכו דערבית של שבת (ור"ל, איתן הנהגין לומר קדיש קודם ברכו של קבלת שבת), ודלא כמשמעות הבאר היטב דמשמע דעל הקדיש שאחר תפלה ערבית קאמר, דזה אינו, דזה דינו כשאר קדישים. ועיין בפרי ע"ן חיים [סוף שער הקדישים] בהגהות מהרי"ל צמח שלפי שהקדיש אחר קבלת שבת כשהוא עומד צריך להיות נשאר עומד, ולפי מה שכתב השלמי ציבור לאו מהאי טעמא אחינן עלה, ששם

נו [א] ומש"ה הגה"ט ולא יפסיק כ"ר. לישן הגהות אשרי בפרק ג' וברכות [סימן ט] לא יפסיק בין שמה לרבא, אבל בין רבא למבדך לית לן בה. וכתב בדרכי משה [אות א] היינו לפי היש מפרשים שבטור והוא פירוש מחזור ויטרי [ח"א סימן ט] שהביאו תוספות ברכות ג' א' ד"ה וענין כ"ר, אבל לפירוש תוספות שם הביאו ג"כ הטור הוא להיפך, והוכיחו תוספות שם ממה שכתב וכן כ"א ב' יהא שמו הגדול מבורך. ועוד כתבו שם, וגם מה שאומרים העולם כ"ר, ר"ל לפירוש משום עמי הארץ שאינן מבינים על כרחך ולא כמחזור יטרי, דהא שם י"ה הוא לישן הקדיש, בשלמא למה שאומרים העולם לא איכפת לן בזה כיון שאין מבינים השאר, וכן הוא בטור. ולפי זה העיקר שלא להפסיק בין רבא למבדך, וכן כתב ב"י [ד"ה כתב ה"ח] ששמה הוא חסר וי"ו,

עונה עמהם אמן, ע"ש. הוא הדין הכל כששומע אמן מפי רוב לטור, ויודע שאמן זה הוא על קדיש, אומר ג"כ אמן. ומה שכתב המג"א דאס יוכל לביך דעמו שידע כ"ר, כלומר שנתן לו יודע שאומר ש"ך קדיש, אפי"ס שלא שמע הוא

דברי השיץ, יאמר אמן עם רוב הצבור. מה שאין כן אס בשעת אמירתם אמן לא ידע על מה קאי, אף ששומע אפי"כ יהא שמה רבא ומנין שנאמר על קדיש, לא יאמר רק יהא שמה רבא, אפי"ג דלא הי כהא גוואל אמן יתומה כיון שידע

דבר ד' אליך, איך הוי מצות עשה מדברי קבלה, איך יושב לדבר מצוה כגון בתחנון או בברכת יצור אור ג"כ צריך לעמוד, כי העמידה לקדיש הוי כמצות עשה של דברי קבלה, אבל השתא דגייסא נכונה היא ויקם מעל כסאו, וליכא רק קל וחומר, איך ריו כי התם שישב לדבר הרשות, אבל יושב לדבר מצוה לא:

והוא כפירוש התוספות. אבל דין זה צ"ע, שהוא נגד גמרא דסוכה ל"ט א', ועיין שם [סי' ב]. ויתורצו אינו נכון, דהא ברכי משה למד מדברי הגהות אשרי ושם כתב כדברי גמרא הנ"ל. וגם דינו של הגהות אשרי צ"ע, כיון דקיימא לן אסוקי מילתא היא איך הוא הדין בין שמה לרבא: [ב] ויש לעמוד כ"ר. וירושלמי [דבר ה' לי אליך] [שופטים ג, ב] מכאן אמר ר' אליעזר כד ענין אמן יהא שמה רבא וכל דבר שבקדושה בני למיקם ארגלוהי: [ג] ופי שבא כ"ר. רשבה בפני עצמו הוא, וגם עדיין לא נשלם ענין הקדיש. ולא דמי לעניית אמן יתומה, ועין מ"א [סי' ה]: [ד] וכשמתחיל כ"ר, על שם יתגדל, ויש בה כ"ח אותיות וכ"ח תיבות, כמו שכתבו מהרי"ל אבהוב [מובא בב"י ד"ה וליעין] ושאר פוסקים. וכתב שזה שכתבו [שבת ק"ט, ב] בכל כחו, וכן

באר היטב

נו [א] ומש"ה הגה"ט ולא יפסיק כ"ר. לישן הגהות אשרי בפרק ג' וברכות [סימן ט] לא יפסיק בין שמה לרבא, אבל בין רבא למבדך לית לן בה. וכתב בדרכי משה [אות א] היינו לפי היש מפרשים שבטור והוא פירוש מחזור ויטרי [ח"א סימן ט] שהביאו תוספות ברכות ג' א' ד"ה וענין כ"ר, אבל לפירוש תוספות שם הביאו ג"כ הטור הוא להיפך, והוכיחו תוספות שם ממה שכתב וכן כ"א ב' יהא שמו הגדול מבורך. ועוד כתבו שם, וגם מה שאומרים העולם כ"ר, ר"ל לפירוש משום עמי הארץ שאינן מבינים על כרחך ולא כמחזור יטרי, דהא שם י"ה הוא לישן הקדיש, בשלמא למה שאומרים העולם לא איכפת לן בזה כיון שאין מבינים השאר, וכן הוא בטור. ולפי זה העיקר שלא להפסיק בין רבא למבדך, וכן כתב ב"י [ד"ה כתב ה"ח] ששמה הוא חסר וי"ו,

ביאור הגר"א

הוא כפירוש התוספות. אבל דין זה צ"ע, שהוא נגד גמרא דסוכה ל"ט א', ועיין שם [סי' ב]. ויתורצו אינו נכון, דהא ברכי משה למד מדברי הגהות אשרי ושם כתב כדברי גמרא הנ"ל. וגם דינו של הגהות אשרי צ"ע, כיון דקיימא לן אסוקי מילתא היא איך הוא הדין בין שמה לרבא: [ב] ויש לעמוד כ"ר. וירושלמי [דבר ה' לי אליך] [שופטים ג, ב] מכאן אמר ר' אליעזר כד ענין אמן יהא שמה רבא וכל דבר שבקדושה בני למיקם ארגלוהי: [ג] ופי שבא כ"ר. רשבה בפני עצמו הוא, וגם עדיין לא נשלם ענין הקדיש. ולא דמי לעניית אמן יתומה, ועין מ"א [סי' ה]: [ד] וכשמתחיל כ"ר, על שם יתגדל, ויש בה כ"ח אותיות וכ"ח תיבות, כמו שכתבו מהרי"ל אבהוב [מובא בב"י ד"ה וליעין] ושאר פוסקים. וכתב שזה שכתבו [שבת ק"ט, ב] בכל כחו, וכן

לבושי שרד

עונה עמהם אמן, ע"ש. הוא הדין הכל כששומע אמן מפי רוב לטור, ויודע שאמן זה הוא על קדיש, אומר ג"כ אמן. ומה שכתב המג"א דאס יוכל לביך דעמו שידע כ"ר, כלומר שנתן לו יודע שאומר ש"ך קדיש, אפי"ס שלא שמע הוא

אוצר מפרשים

דבר ד' אליך, איך הוי מצות עשה מדברי קבלה, איך יושב לדבר מצוה כגון בתחנון או בברכת יצור אור ג"כ צריך לעמוד, כי העמידה לקדיש הוי כמצות עשה של דברי קבלה, אבל השתא דגייסא נכונה היא ויקם מעל כסאו, וליכא רק קל וחומר, איך ריו כי התם שישב לדבר הרשות, אבל יושב לדבר מצוה לא:

לחזור ולקרות כשהפסיק בניהם, איך הוא הדין כהן נמי לכתחלה אין צריך להפסיק וצריך לקרות בנשימה אחת. ומה שכתב המג"א ח"י שאין צריך לומר בנשימה אחת, נראה לי חסרון בברכו, וז"ל ר"י שאין צריך לאומרו שנית כלא אמר בנשימה אחת:

7 ג שם ספי"ה דלפוד ק"ה וחומר, ג"ב, י"ל כוונת האר"י כך, דאי הוי גרסתי קום כי

יהושע עד ג' שעות פ"י עד החילת שעה ג' מראשית בריש פירוק: רבי נתן ספר לה כרב יהושע וכו' עד שית דלילא ותיתי דימא תיתי משמרות חזיקי. והנה לא הוזכרו מהו רבותינו בעלי החסות ולא היג מורי רבינו בתמי יומא ג' אלא כולם כהנו עד ג' שעות בסתם.

והכליג לומר כי הוהי דרבי נתן לאו ראיה היא והא דאמר רבי יהושע עד ג' שעות פ"י עד שוק ג' שעות שכן דרך מלכים וכו' ומה שלא הוסיף המ"ב דימא לא קשה כלום. ולא הוסיף המלוא אלא לומר שקידם דוד לשאר מלכים ב' משמרות לקיים קרא דקדמו עיני אשמורת, ושעה שלישית מה לו להזכיר כיון שמצא ב' משמרות, וכן דוד לא הזכיר בפסוק אלא משמרות שלמות וכן מצאנו בכמה מקומות שדרך מלכים לישן עד ג' שעות ואם היה פ"י עד חמלת ג' שעות דהיינו עד שוק שעה ב' לא לישתמיט המלוא בהו דוכתא לומר עד שתי שעות, שכן היה הלשון יותר נראה, לכל הפחות היה לו לומר עד שעה שלישית שהיה משמע עד החילת שעה ג' אבל השהא משמע ג' שעות במש.

וכן משמע בירושלמי שזמן ק"ש עד שוק ג' שעות דוג"י רב זעירא בשם רבי אמי בזמני דר' יוחנן הוהו נפקין לתענית, וקיינו שמע בהר ג' שיעין ולא הוה ממתי בידו. רב יוסי ורבי אבא נפקין לתענית, אבא ציבורא ונקרו שמע בהר חלת שיעין בעי ר' אבא מחיי בידו אמר ליה ר' יוסי והלא כבר קראו אותי בעונתי, כלום קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, אלא מפני ההדיוטות וכו'. והי משמע שלא עבר זמן ק"ש עד בהו ג' שיעין, דודאי ליבא לפרושי בכל אלו בהר החילת שעה ג' (וי"ל) וק"ל ג' שוב מצאנו שפסג בעל ס"ה גם כן שעה סוף ג' שעות וזמן ק"ש, מהגרוסנו בירושלמי רבי יוסי ורבי חייה בר רב הוה מצלי חמלת שיעין ומקשה התנא הקורא מהאן ואילך כו' ע"ש ונלכס עומדו קמייטת, כ"י שעות וקוראין בשעה ג', ע"כ בס"ה, וכן כתבו הגוספות אהרתי דלקטו אמתה רחמ בחלת שיעין קמייטת כ"י שוהי המלכים עומדי בשעה ג' כדאמרנו לעיל וכו', ע"כ כתב בשם הר"י שמעון, וכן הסכים מורי לכל דברי אלה במגדל אגונג שוהים ג'.

ל

ושאלת, הי"ח אם יכול להתפלל יחידי, שלא לילך לבית הכנסת מפני בטול תורה, נ"ל אע"פ שאיפשר לילך במקום מחר אונ"י, להתפלל בחדר, אל יעשו כן מפני כמה טעמים, אחד שאמרו המוסים ג', כל הקובע מקום להתפללו אלקי אברהם יהא בעל וכו'.

- 1 שם ג' ב. 3 יומא ל"ב ד"ה אמר
- 2 שם ג' ב. 4 ברכות א' ה.
- 3 כו ב"מ"י אוקספורד; שישן וסוכנון.
- 4 שם ג' ב. 6 ברכות ג' א.
- 5 כו ב"מ"י קושא שיונימ, סהום שם; ינון ס' החסות בשם הר"י שמעון, וכן הסכים מורי הר"ם ד"ל במגדל אגונג לל דבריו כאשר מרש הר"י שמעון, ע"כ הוסיף המלך הר"ם ד"ל. בבתי אוקספורד; שישן; אונ"י; סוכנון; ע"כ כתב הר"י שמעון, וכן הסכים עמי מר"ם לכל דברי אלה במגדל אגונגשורמ, ע"כ"ל.
- 6 תשובת מר"ב, כתיב גזענו, שי"א.
- 7 מהו זו לא ידענו למשה, כותא שדרשוו הוא במבן; ומהי ברכתי יתה ברכות ת, ד"ה אלא מברל בין אם הוא לומר בביתו, או שהולך למקום אחר ללבו, אולי יש בחשבה זו רמז לכפרת המלך ר"י. ובמקום: מתו, צ"ל: אתי, והמסס לקי חסדו.
- 8 ברכות ג' ב.

עמתי, ודאי יכול לענות עמתי, וקיימא לן כרבי יהושע בן לוי: דאמר אסילן מתיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לארבה שבשמים, ופ"י דהיינו לענין זה שיכול לענות אפי' מתוך לבית הכנסת כל דבר שבקדושה. חזק דוא כפ' כניצ צולין: אמר מן האג"ף ולפניה כפנים, מן האג"ף ולחזק כלחזק. אמר רב וכן לחפלה ופליגא דר' יהושע בן לוי. והקשה ר"י: אי לענין צירוף פליגי רב ורביב"ל איכ קשה סתמא דתלמודא כפ' כל גנות; גבי צבור בקטנה וחדל בגדולה משמע דאין מצטרפין, וא"כ הוי סתמא דתלמודא דלא כרביב"ל, ואין קיי"ל כותי כפ' אלו גאמרינן; ודמיית ראה גבי מתיצה וכו', ואי לצאת ידי חובתו לענין העובר אחורי בית הכנסת ושמע קול הלל וקול מגילה בהו ודאי לא הוה פליגי רב, דרבייתא היא ס"פ ראוחו ב"ד; אם כיון לא יצא, ומדלא מותבני מניי ומשני רב תנא הוא ופליגי שי"מ דלא פליגי עליי, אלא לענין דבר שבקדושה שצריך עשרה פליגי רב ורביב"ל וקייסל כרבי יהושע בע"ל, כדפרשת.

כז

מורי הר"י אלעזר בקצרה אודיע, שיש לך לצאת מבית הכנסת כשמצדקיין פסן לעשרה ולא תבא תקלה על ידך לעבור על דברי ר"ת, ומי הוא זה שרשאי לעבור על דבריו ושלים מאיר ב"ר ברוך שיחתי ג'.

כח

העומדים בבית הכנסת כאונ"י, ברכו או יא שמה רבה ומתמים [וה] לחז"ל וכירך שאמר וק"ש, ב"י בעינינו למחות בידים דמיחזי כהדורא, כההיא (דפ) דרשב"ג לא כל הרוצה ליטול את חשם יטול, וכן פסק רבי עזריאל אלא א"כ [הוא] חלמיד חכם מובהק לרבים, וכפ"ק דתענית ג' מפ' איהו יחיד ואיהו תלמיד, וכן איתא בירושלמי ג' ר' מילי(א) שא"ר שמואל בר רב יצחק הוה יתבין ואתקין אתה עידן [ד]צלותא וקם ר' שמואל [ב]ר רב יצחק ואיציל, א"ל ר' מילי(א)שא לא כן אולפן אם התחיל אין מפסיקין, ומני ר' חזקיה כל הפסור מדבר ועושהו נקרא חריות, משמע אפי' היה יחיד, כ"ש בביתו זה דעומד מתוך חבורתו דמיחזי כהדורא, ע"כ"ל מה"ר יחזקיה.

ל

- 1 ומה"ר מאיר משיב דודאי תבא לימולך מוריך שלא לעשות אבל אין מוחזן בידו, מאחר שלבו לשמים.
- 2 אמר רב יהודא אמר שמואל הלכה כר' יהושע; וכתב ר"א"ז ורבינו שמתח דתא דאמר רבי
- 3 שפתיים ש"ה, 3 בפסחים ש"פ.
- 4 שפתיים ש"ה ד"ה וכן.
- 5 עירובין צ"ב ב.
- 6 סוטה ל"ח ב.
- 7 כ"ז ב.
- 8 שפתיים ש"ה.
- 9 כ"ד ב.
- 10 כ"ז ב.
- 11 כ"ז ב.
- 12 כ"ז ב.
- 13 ברכות י"א א.
- 14 ברכות ב' ט' שבת א' ב.
- 15 ל הגה"מ קראת שמע א' פ.
- 16 ברכות ג' ב.

דלא אפשר לכתוב וכו', לכתוב לא תאכל אכילה כזוית ואנן בעינן כזוית, וכי לא היה אפשר לכתוב לא תאכל כזוית או כזוית גדולה. ובריש יבמות. (ה) אותה מולא כתוב כהדין שזע מווי ונוז וכתב שעשעו לדמא אתא וכו'.

סימן ע"ט

שאלה. הנצרך לקשים אם מותר להתפלל:

תשובה. הוא דאמרינן (בכזוית נב). הנצרך לנקבו ומתפלל תפלתו תועבה, איבעית אימא סכרא דוקא גדולים דמומאמי אבל קשים לא (א) כיון דלא

אסרה תורה אלא כנגד העמוד (שם בה). וכל שכן בפנים דלא מומאמי. ובהל"א (ערוכה) ריש פרק מי שהוציא אוהו (פ"ד ה"א) גבי הא דמותר לצאת חוץ ל"א אמות אם הוצרך לנקבו, כתב ר"י אלכ"ב'לוגו בשם ר"ח דדאי הוצרך לנקבו השתנת מים והוצאת רעי, ואנו לעניות דעתנו לא מותרו לן דהוי ככלל הנצרך לנקבו אלא הוצאת רעי, וכן הסכים הרא"ש ע"כ. ואלי דוקא לענין עירוב ולענין לחזור ולהתפלל אפשר דלא יחזור:

סימן פ

שאלה. אם מותר לישב כששליח ציבור חוזר התפילה:

תשובה. בפרק ויה"כ (ו"מ פו) אמר בר המדורי הוי קאומא קמיה דמר שמואל דהוי יתיב, כי משי שלחא דציבורא לאכל השאנו קם אכרעיה, ש"מ עיקר וידוי הוא. ולעיל מניה אמרינן דש"ץ אומדא כאמצע התפילה, ש"מ (א)

גו הל"ט

ע"פ (א) בפרקים תלו הדבר במחלוקת הרמב"ם תירצו של רבנו. וכבר בגמ' בומא שהביא רבנו הקשה הרי"ש בהגהותיו על דברי הרמ"א ומכח דשמואל היה יושב בחזרת הש"ץ. וכתב דאפשר שלא היה הש"ץ חוזר התפילה קודם לכן אלא אומר שאר פרוטים והתנוגים כמנהגו, ולכן לא חשב לישב אז. אמנם באור גדול על המשניות (רי"ד פ"ד מ"ט) הביא ראה זו, ועוד ראה אחרת מן הירושלמי בסוף ר"ה, וכתב דאף שהראיות חזקות מאד הדבר נגד הסברא כיון שביני שנים יוצאים מהש"ץ ד"ח א"כ הוא כמתפלל בעצמו ועונה ממש והסברא נותנת שצריך לעמוד כמו בשעת תפילה הלתי.

עוד אפשר לומר דהגמ' דהם מיידי שכבר התפלל ולא יצא ד"ח באותה החזרה, וכן כתב הגמורה אר' בגמ' שם, וגם דברי הא"ג נראה שחשב לחזור זה שאחר תלו כתב דכשכבר התפלל מבורר בכל ראייתו שאין צריך לעמוד, א"כ נראה שחשב להעמיד גמ' זו כשכבר התפלל.

אמר בלשון תניא או תנו רבנן. ובפ"ק דפסחים דף י"ג (ע"א) גבי ואף רבי ס"ל ליה דרב נחמן וכו' ואמר רב יוסף כמאן אלא הא שפעתה דרבי וכו'. וזה לשון שפעתה הוא מיוחד לאמוראים, כנגן שב שפעתה דריש אלו מרפות ודכתיב ש"ס, ובפרק הגתל כתיב דף (פ"ק קטו) אוהיביה רב לרבי, ואין זה אלא אמורא לאמורא לקיים מה שצאמר שבשפתמו דברי התנאים ומתו הגדולים ונשאר רבי וכו' דורו ר' היא ורב וכו' בערך אמוראים:

סימן ע"י

וכן בחתימת הש"ס היה כבוד דינו הגדול של רב אשי ורבינא, ועל פיהם היו סותרין ופוסקין ההלכות, ואפילו רב אשי שדיח ראש ישיבה אם אמר דבר אשר לא ייטב בעיני הועד היו אומרים עליו (יבמות פב) הא דרב אשי בדרתא היא, כלומר חוץ מן ההלכות, אלא שנקרא על שמו כמש"כ במשנה עם רבנו הקדוש, ואחר חתימת הש"ס היו רבנו סבוראי לחן סברא ולהשעים הדוכרים: אמר המניי"ת. עיין כש"ת חדשים מקורב כאו מאחד מן המיוחדים שבבאנו אשכנז דיה, ויאריך ימיהם והם נקראו בשם חות יאיר ס"י צ"ד והמצא אתה הקורא המשיביל מרגיע ומנוחה לנפש ככללים האמתיים אשר יסד וכתב בקיצור נמוך, כח כל תנא דפסקו כוותיה נגד התנא החולק עליו, עי"ש ויאיר עיניך:

סימן ע"ז

כלל זה הויתן כפי המעיינים דלשתוק ולכתוב לא אמרינן, נולד להם מדברי תר"א, ומצאנו בגמ' היפך זה בריש קדושין (ה) גבי ויצאה חנם אלו ימי נעורת אין כסף אלו ימי בגרות, כפירוש"י סוף לשון רבי כתב רחמנא וכו'. וכתב' דוכחים פ"ה דף מ"ט (ע"א) א"כ נכתוב כתיב ולא נכתב כתיב אחת לשתוק ולכתוב. וכבר כתב לחוץ בערו מוהר"א"ם דלישתוק ר"ל כפרשה אחת ולכתוב כפרשה אחרת, כהדיא דעכ"ד דמפרשת משפטים לפישה ראה, אין לומר כן.

ועי"ש בריש פ"י דבבברות (ג) דפרך ולכתבניהו רחמנא כוליהו מומין כחד או כחדם או כבבברות, והנך דליתניהו כבבברות לכתוב כבבברות, והנך דליתניהו כחדם לכתוב כחדם, וגר"ב וילפ"ח רכא והכא, וילפי מהודד וכו' עי"ש:

סימן ע"ח

האמת שאין להחמיק ולהתעצם בקדושות אלו אלא היכא דאשכחן בגמ' שאם באנו להקשות כל אחד יצייר תיבות שאין להם שחר ויאמר לשתוק ולכתוב כן, ובפרק כתיב דיומא (דף פא) גבי הא דלא כתיב אוהרה בעיניו משום

סימן פג

שאלה. פת של ישראל שאפאה נוי אם יש תקון ע"י שיבשלונו: תשובה. אע"ג דיש בישראל אחר אפייה, אבל מכיון שנומרה מלאכה האפיה ע"י נוי כלא סויע ישראל [א] כבר נאמר, ומה יועיל בישראל:

סימן פד

שאלה. כבר שאתר בו כלאים דאסור בכמה: תשובה. נראה שלפחות היה כחוש מלא המוש [א] כדתנן פ"ג דערלה (פי"ג) גבי אורג וכ"ו, וכן אורג בשבת בעי הכי (שבת קמ"ג):

סימן פה

שאלה. גדול הנימול מהו פברד: תשובה. יכרד הוא על המולה, ולכפ"ם (הל' מילה פ"ג ה"א) אשר קדשנו כמצוותיו וצונו למול את עצמו ושהחיינו, כמו מי שאחר מניח לו תפולין אשר קדשנו לו לכרד. וכספר תשבי"ן (ש"י"ח הרשב"ש סי' פט) נמצא שמברד אשר קדשנו כמצוותיו לכתם כברתו של אברהם אבינו. וכח"א (סי' מ"ט) גבי המל אח כנו כתבתי מענין כ' כרכות אלו כיצד יתנגז:

גו הלכ"ס

ויש להציר שלכאורה יש סחורה מסוימת כדברי רבנו דהתם כתב דאיהו על ידי זכויות ואיהו נגזרות היא וכאן כתב שבמראה של זכויות לא יעיל, ויש לבאר הישגיו שאינו רואה בהם טוב שהרי מתקין אותם להשבת ראייתו ולתקנה, משא"כ במראה של זכויות יש לקפוק אם לא משתנה ומתענות הניראה בתוכה כלמה המשתקפה במום. או"כ ראיית שכתב זה כתב בפמח הדברי (סי' רכ"ד), וע"ע בענינים במשפט (תו"ע סי' ל"ה אות א"ד). פ"א [א] כפינו בפרטות (מלאכה מבטל) הביא מה שכתב רבנו בפירושו על המשניות ע"ן החיים (שם) להחיל על פי שיטה היראים פה נחתם אחר הכשיל וכ"כ הנהלת שבת (סי' ע"ב), אמנם בתשובת מהרי"ל (סי' קצ"ה) כתב ממש לישון רבנו כאן דאף אם נשתנה צורתו אסור שבו לזיבן אל, ובש"ד"א (מנוחה בשיל עכ"ל סי' א') ממה על רבנו שכלאורה סותר עצמו מפירושו על המשניות, ונדחה שכתבא דחזו בו רבנו בתשובתו ממה שכתב בפירושו כענין החיים אחר שדחה תשובת מהרי"ל וכתב לישן כענין החיים אחר שדחה תשובת מהרי"ל וכתב לישן

סימן פא

שאלה. מה שבורעים העם כששליה ציבור אומר והכתנים והעם אם יש פועם: תשובה. מרוא דאמרינן שאין לעמוד בקדושה של יוצר [א] משום דהוי ספור למה שאומרים המלאכים, וגם בקדושה דמדרא וכולך לכרד אנתו מורים וכוונת השמים לך משתחווים, היה נראה שאין צורך, אלא שבי"י (סי' תרכ"א) מביא שבורעים, וכן נתנו ואין לשנות:

סימן פב

שאלה. עדים שראו עובר עבירה כחוד מה שנצטייר במראה של זכויות לכנה והכירו הכל כפירוש, מהו: תשובה. קצת יש לכרד זה [א] מזהו"א (ר"ה כ"ג) דקדוש החדש מקצתה ברקיע ומקצתה כמים וכ"ו:

סימן פג

שאלה. גדול הנימול מהו פברד: תשובה. יכרד הוא על המולה, ולכפ"ם (הל' מילה פ"ג ה"א) אשר קדשנו כמצוותיו וצונו למול את עצמו ושהחיינו, כמו מי שאחר מניח לו תפולין אשר קדשנו לו לכרד. וכספר תשבי"ן (ש"י"ח הרשב"ש סי' פט) נמצא שמברד אשר קדשנו כמצוותיו לכתם כברתו של אברהם אבינו. וכח"א (סי' מ"ט) גבי המל אח כנו כתבתי מענין כ' כרכות אלו כיצד יתנגז:

גו הלכ"ס

ויש להציר שלכאורה יש סחורה מסוימת כדברי רבנו דהתם כתב דאיהו על ידי זכויות ואיהו נגזרות היא וכאן כתב שבמראה של זכויות לא יעיל, ויש לבאר הישגיו שאינו רואה בהם טוב שהרי מתקין אותם להשבת ראייתו ולתקנה, משא"כ במראה של זכויות יש לקפוק אם לא משתנה ומתענות הניראה בתוכה כלמה המשתקפה במום. או"כ ראיית שכתב זה כתב בפמח הדברי (סי' רכ"ד), וע"ע בענינים במשפט (תו"ע סי' ל"ה אות א"ד). פ"א [א] כפינו בפרטות (מלאכה מבטל) הביא מה שכתב רבנו בפירושו על המשניות ע"ן החיים (שם) להחיל על פי שיטה היראים פה נחתם אחר הכשיל וכ"כ הנהלת שבת (סי' ע"ב), אמנם בתשובת מהרי"ל (סי' קצ"ה) כתב ממש לישון רבנו כאן דאף אם נשתנה צורתו אסור שבו לזיבן אל, ובש"ד"א (מנוחה בשיל עכ"ל סי' א') ממה על רבנו שכלאורה סותר עצמו מפירושו על המשניות, ונדחה שכתבא דחזו בו רבנו בתשובתו ממה שכתב בפירושו כענין החיים אחר שדחה תשובת מהרי"ל וכתב לישן כענין החיים אחר שדחה תשובת מהרי"ל וכתב לישן

שעטופת הראש מורה על הכנה מיוחדת [עגמי ברכות נ"א]. דכוס של

ברכה טעון עיטוף, ואותה התם בהמשך הגמי, דרב אסי פריס סודרא על רישיה]. ועיי' א"ס מסירות את העיטוף בשעת קי"ש, וזה הקיום של הדין הזה של כל אדם קורא בדרך, ועיי' א"ו מראים שלא הטריח עלינו

הקב"ה וכו'.

ה' אחד מצעירי רמ"י השיבה היה נהג ללבוש הטלית קטן שלו למטה מכתנתו, ולהוציא את החוטים מחוץ למכסיו ולכורכם מסביב לחגורתו, כמנהג הנפוץ כעת בהרבה ישיבות. ופעם התעם אחד לפני רבנו על כד, שהלה הפך להיות מאוכזב, והוא, מהנהגתו בדבר ציציתו. והקפיד רבנו על דבריו והגיד תיכף ומיד ואמר, וכי איזה חסרון יש בזה, הלא כד היה הולך הסבא של הגרמ"ח: [ועיי' משי"כ בליקויות (שעל הפרשיות) לפי נח].

□ □ □

תפילין: א] כשהתנה השל יד היה כורד הכריכות שעל גב האצבע קודם שהניח השל ראש, כי היה חושש לדעת הסוכרים שהכריכות שעל האצבע מהוות חלקיקי צמי מיקום מצות הנתת תפילין של יד, ובעיניי שכל זמן שבין עיניו יהיו שתיים. ורבינו הוביל שהיא סוברת הרב משכבות יעקב (סי' כ"ט). ופעם — סיפר לנו רבני — היה פגמ"ש אחד נכח בשעה שהניח רבנו תפילין, וראה איך שהוא עושה שלא כמנהג העולם, לכרד אף את הפרכות שעייג האצבע קודם שמניח את השל ראש, ושאלו על כד. ונעזו רבני — כן, שכחתי, כי לא רצה לבלבלו בהסברת מחלוקת הראשונים (שהזכיר המשכנות יעקב חיי"ל) אם ענין הכריכות שעל האצבע שזכר בגמי, מנחות הוא רק פרט בשעור של אורד הרצועות, או שהוא חלק ממצוות הנתת התפילין.

ב] עגמ"א (סי' כ"ז ס"ק ט"ז) לענין צורת חדל"ת: רבנו הקפיד שיוחה הקשר נראה כדל"ת, ולא כר"ב, ומשי"כ חרמ"ש (פ"ג מתפילין ח"י"ט) שיוחה קשר מרובץ, פירשו רבנו ד"ל שיוחה אורד שני קווי חדל"ת (ומה שמלמעלה והרגל המנונית) שוים זה כזה, אך לא שיוחה בצורת רבוע. [ומה שהביא במשני"ב סי' ל"ב ס"ק ר"ל"ג מהספר תפארת ארזי בשם התשובה מאחבת, שאין לעשות קשר כמ"ס שתתמו, ומכוחו

* ועיי' בחוברת בית יוסף שאול, תשי"ד, עמ' ק"ה.
** טובה מכת שעטן

לחטיל חוטי הציצית דרך נקב אחד לבד.

ב] ב קיומים יש במצות ציצית, הוא, חובת גבוא, והבי, חובת מנא, ובי פרשיות הן בתורה, ובי ברכות ופרדות יש, הוא, לטלית קטן — על מצות, מכוונת כלפי חובת המנא, והבי, לטלית גדול — להתעטף, ומכוונת כלפי חובת הגבוא. [עיי' כל זה בשיעורי הראיה"א, עמ' ר"ד ר"א]. ולפ"י היה י"ל דעל טלית שאולה יש לכרד על מצות, שאף שאין שמה הקיום של עטיפת הגבוא, מאחר שאינה שלו, אך ע"פ שם בג"ד שפיר חייל עלי' בלבישתו של זה השואל, ומקיים המשאל המורה דחובת מנא בשעה שהשואל לובש את בגדו, ושפיר יש לו להשואל לכרד על מצות. [דומיא דהקובע מזוזה בביתו של חברו, שהקובע מברך על מעשה המצוה שהוא עושה, אי"פ שחברו מקיים מצות מזוזה ולא הוא. (ד"ע)].

ג] רבנו אמר שכן הוכיח לכרד על הטלית עובר לעשייתו ולא עובר דעובר, והיינו, בשעה שהוא אויז בהטלית מאחוריו ומגביהה למעלה מראשו, תיכף קודם שמתעטף בה. ולא היה נהג להשליך כל הציציות לצד שמאל.

ד] עטיפה: נראה דבעיני עטיפה בשעת אמירת הדברים שבקדושה [כמבואר להדיא בתשובת הגאונים שהובאה באחרונים, שחלקו לענין אמירת י"ג מדות בסליחות אם דינם כדבר שבקדושה או לא, ונ"מ לאומם ביחידות, ולענין עמידה, ולענין עטיפה].

ו] לתפילת העמידה, וכדכתב (תהלים קפ"א) תפילה לפני כי יעטף וכו'. אך לאמירת קי"ש, אף דהיה צ"ל דינו כדבר שבקדושה להוציא עמידה ועטיפה, ילפינן מקרא דבלכתך בדרך, שכל אדם קורא בדרך, וממילא, כמו דלא בעינן עמידה, הוא הדיו נמי דלא בעינן עטיפה. ועיי' ט"ז לא"י"ח (סי' ה' ס"ק י"ג) בשם המד"ש, שאמר הקב"ה לישראל, הרי לא הטרחתו עליכם לקרות (את השמע) פדוע הראש וכו'. ומנהג המ"ח היה להתעטף בסליתו קודם קדיש וברכו, ואח"כ להסיר העטיפה מעל ראשו בשעת קי"ש עד שהגיע לעמידה, ואז התעטף שוב. ונראה שהקפיד בדוקא שלא להיוותו מעוטף בשעת קי"ש, עפ"י המד"ש הי"ל, דמקרא דבלכתך בדרך ילפינן שלא הקפיד ולא הטריח הקב"ה עלינו לקרוא את השמע בדוקא בעטיפה, או בדוקא בפריעת הראש, ואצלנו מנהגו